

Skeptisk blikk på jødiske flyktninger

Hvordan Tove Filseth overbeviser myndighetene

Jennie Hammer

Lektorprogrammet

30 studiepoeng

Institutt for Arkeologi, Konservering og Historie

Det Humanistiske fakultet

Universitetet i Oslo

Vår 2023

Skeptisk blikk på jødiske flyktninger:

Hvordan Tove Filseth overbeviser myndighetene

© Jennie Hammer

2023

Skeptisk blikk på jødiske flyktninger: Hvordan Tove Filseth overbeviser myndighetene

Jennie Hammer

<http://www.duo.uio.no/>

Forord

Først og fremst vil jeg gi en stor takk til Synne Corell, min flinke veileder som har hjulpet meg fremover og har gjort denne oppgaven mulig å skrive. Takk for alle råd og tips, og for at du har gitt meg ro og økt arbeidslyst etter våre veiledningsmøter. Jeg vil også gi en ekstra takk til Odd Arvid Storsveen som tok seg tiden til å ta en siste gjennomlesning av oppgaven før innlevering.

Takk til familien min som engasjerer seg og oppmuntrer meg, og spesielt takk til mamma, pappa og Julie som jeg alltid kan ringe og som alltid støtter og heier på meg når jeg trenger det.

Takk til studievenner som har gjort hverdagen bedre med gode samtaler og lunsjer, og en spesiell takk til Celina, min motivator, inspirasjonskilde og beste venn. Takk for at du alltid hører på meg, hjelper meg med ting du ikke kan noe om, og at du alltid har troen på meg, selv når jeg ikke har det selv.

Jeg hadde ikke klart å skrive denne oppgaven uten dere.

Sammendrag

Denne oppgaven tar for seg hvordan jødiske flyktninger ble behandlet av norske og svenske myndigheter under andre verdenskrig, spesielt i perioden mellom 1938 og 1944. En sentral aktør i denne oppgaven er Tove Filseth, en kvinne som i denne perioden dedikerte sitt arbeid til å hjelpe jødiske flyktninger. Jeg undersøker hvilke metoder Filseth benyttet for å fremme flyktingenes sak og hvordan hennes arbeid bidro til å overbevise de skeptiske myndighetene til å hjelpe disse flyktingene. For å oppnå en mer inngående forståelse av flyktingpolitikken som ble ført under denne perioden, har jeg studert dette fra to perspektiver og satt disse fremstillingene opp mot hverandre. I lys av dette har jeg både hatt et institusjonelt og statlig perspektiv med et fokus på myndighetenes innvandringspolitikk, og et mer «innsideperspektiv» på Tove Filseth og hennes erfaringer med hjelpearbeid for jødiske flyktninger. For å få et bedre innsyn i hvordan hun tilegnet seg sin kunnskap og kredibilitet i arbeidet med flyktninger, setter jeg et spesielt søkelys på hennes arbeid i hjelpeorganisasjonen Nansenhjelpen, hvor Filseth hadde rollen som sekretær. Hun var en av de viktigste aktørene i organisasjonen, og hun ble godt vant til å tale de jødiske flyktingene sin sak, og fungere som en kontaktperson for disse menneskene. Hovedformålet med oppgaven er med andre ord å bruke hennes erfaringer og korrespondanse, og sammenligne dette med flyktingpolitikken som ble ført i Norge og Sverige under andre verdenskrig. Jeg benytter meg blant annet av et nesten urørt arkivmateriale fra Tove Filseths korrespondanse i Sverige, hvor hun arbeidet for Den Norske Legasjon og den svenske Socialstyrelsen. Dette materialet gir et godt innblikk i hvordan Filseth ordla seg på vegne av flyktingene. I tillegg viser det hvordan Tove Filseth som flykting selv tar kontroll over sin situasjon og bruker sin status som ikke-jødisk norsk statsborger, med erfaring innenfor flyktingarbeid, til å hjelpe andre flyktninger.

Innholdsfortegnelse

1	Introduksjon	1
1.1	<i>Innledning.....</i>	<i>1</i>
1.2	<i>Tidligere forskning .....</i>	<i>3</i>
1.3	<i>Problemstilling .....</i>	<i>6</i>
1.4	<i>Teori og metode.....</i>	<i>7</i>
1.5	<i>Kilder.....</i>	<i>9</i>
1.6	<i>Oppgavens struktur .....</i>	<i>10</i>
2	Jødiske flyktninger til Norge 1938-1942.....	12
2.1	<i>Norske myndigheters skepsis og innvandringspolitikk.....</i>	<i>12</i>
2.2	<i>Nansenhjelp for flyktninger og statsløse .....</i>	<i>16</i>
2.3	<i>Tove Filseth i aksjon.....</i>	<i>20</i>
2.4	<i>Konklusjon.....</i>	<i>26</i>
3	Statsløse flyktninger i Sverige 1942-1944	27
3.1	<i>Svensk innvandringspolitikk: Fra restriktiv til åpen? .....</i>	<i>27</i>
3.2	<i>Svenske myndigheters kategorisering av flyktninger .....</i>	<i>29</i>
3.3	<i>Tove Filseths hjelpearbeid som flyktning selv.....</i>	<i>32</i>
3.4	<i>Konklusjon.....</i>	<i>42</i>
	Konklusjon.....	43
	Bibliografi.....	46

1 Introduksjon

1.1 Innledning

Norge førte en streng innvandringspolitikk etter første verdenskrig og spesielt etter Hitlers maktovertakelse. Norske myndigheter og politikere ville ikke ha et «jødeproblem»¹ og reagerte med å stenge grensene, i likhet med andre europeiske land.² De var redd det skulle bli opptøyer i likhet med i Tyskland dersom de tok inn jødene og spesielt skeptiske var de til å ta inn jødiske barn ettersom de er det lettere å «brenne inne med».³ En av de viktigste aktørene i arbeidet med å hjelpe og få jødiske flyktninger i sikkerhet er kvinnen fra Lillehammer, Tove Filseth. Hun ble født i 1905 og var datter av Johan Filseth som var redaktør og grunnla den lokale venstrevendte avisen «Gudbrandsdølen». Tove Filseth, gift Tau i Stockholm i 1944, jobbet som sekretær i den norske humanitære organisasjonen «Nansenhjelpen» som ble opprettet i 1937.⁴ I årene før oppholdte hun seg i Belgia, Frankrike og Italia, i tillegg til å studere i London hvor hun utdannet seg til å bli journalist på Oxford University.⁵ Nansenhjelpen var en organisasjon som hadde til formål å hjelpe jødiske flyktninger fra ulike europeiske land under tysk styre og nazistisk kontroll.⁶ Filseth var en sentral aktør i organisasjonen, og reiste mye rundt i Europa på vegne av Nansenhjelpen. Gjennom sitt arbeid ble hun vant til å finne måter å jobbe rundt de strenge innvandringslovene slik at jødiske flyktninger kunne komme til Norge. Da Filseth selv blir flyktning i Sverige forsøker hun å opprette en svensk versjon av Nansenhjelpen, noe som var lite vellykket.⁷ I stedet bruker hun kunnskapen og erfaringene sine til å hjelpe jødiske flyktninger i Sverige og blir ansatt i Socialstyrelsen hvor hun forsøker å skaffe flyktningene blant annet få oppholdstillatelse, arbeidstillatelse, bo, og lønnepengene. Dette gjør hun ved å eksempelvis legge inn et godt ord for mange av dem slik at de fikk den hjelpen de trengte. Hun måtte også forsikre svenske myndigheter om at de statsløse flyktningene kun skulle være i

---

¹ Niemi, Myhre og Kjeldstadli. *I nasjonalstatens tid*, 469. ; Skjøsberg, «Norsk politikk ovenfor jødiske flyktninger, 1933-1940», 89.

² Johansen, *Oss selv nærmest*, 119. ; Niemi, Myhre og Kjeldstadli. *I nasjonalstatens tid*, 472.

³ Skjøsberg, «Norsk politikk ovenfor jødiske flyktninger, 1933-1940», 93.

⁴ Bruland, *Holocaust i Norge*, 463. ; Grünfeld & Holm, *Ninas barn*, 67. ; Pryser, «Holocaust i innlandsregionen», 105. ; Pryser, *Jødeaksjonen*, 111. ; Vesaas, *Nansenhjelpens modige kvinner*, 16-17. ; Slaatto, «Tove Filseth», 106.

⁵ Slaatto, «Tove Filseth», 107. ; Riksarkivet Oslo, Pa 1662 – Tove Filseth Tau. F- Etterlatte papirer. F – 0001. Korrespondanse til den britiske legasjonen i Stockholm fra Tove Filseth, 8.4.1943.

⁶ Skjøsberg, «Norsk politikk ovenfor jødiske flyktninger, 1933-1940», 93.

⁷ Vesaas, *Nansenhjelpens modige kvinner*, 254.

Sverige til etter krigen var over, og at de hadde ingen intensjoner om å bli værende.⁸ Dette illustrerer synet svenske myndigheter også hadde på jødiske flyktninger.

Ved å fokusere på en kvinnelig aktør som Tove Filseth, vil dette være med på å koble de to temaene «kvinnehistorie» og «flyktningehistorie» sammen. Historieskrivingen om andre verdenskrig har lenge blitt skrevet fra det mannlige perspektivet ettersom historiske emner som *krig* og *politikk* ofte blir assosiert med menn og kan lett bli ansett som «maskulinitetens historiefaglige hjemmebane».⁹ Før 1970-tallet ble ikke kvinnehistorie anerkjent som en etablert underdisiplin innenfor historiefaget, men heller en nisjespesialitet.¹⁰ Historieforskningen og det akademiske miljøet viet lite oppmerksomhet til kvinner og deres rolle, og det var ikke før samfunnet utviklet seg at interessen for å fylle dette hullet vokste. Sosialhistorie begynte å få større fokus, og dette førte til fremveksten av kvinnehistorie og flere nye tilnærminger til historiefaget.¹¹ Kvinner har med andre ord blitt neglisjert i den tradisjonelle krigshistorien, noe som har vært med på å skape kjønnete og til tider feilaktig forståelse av de historiske hendelsene.¹² Tradisjonelt har kvinners bidrag til motstandsarbeid vært basert på stereotypiske kjønnsroller knyttet til køståing og rasjonering, syferdigheter og hagearbeid, noe som har dominert perspektivet på deres deltakelse.¹³ Selv om det finnes kildemateriale som viser at kvinner spilte en viktig rolle i hjelpe- og motstandsarbeid under krigen, så blir dette ofte ikke reflektert i mye av krigslitteraturen, og man får derfor ikke et helt korrekt bilde av kvinners involvering i disse aktivitetene. Ivar Kraglund og Arnfinn Moland skriver i *Norge i krig*, bind seks av *Hjemmefront*, at «Vi kan altså slå fast at i praktisk talt alle aktive motstandsfunksjoner, også innen det vi kan kalle den militante del av motstanden, deltok kvinner på lik linje med menn. Det var ingen påviselig funksjon de ikke var skikket til å delta i.»¹⁴ Forestillingen om at kvinner ikke bidro på andre måter enn i hjemmet, blir derfor feil. Ved å løfte frem kvinner og deres posisjon og deltakelse i historien som tidligere har vært usynliggjort, blir den nasjonale fortellingen og historien utfordret.¹⁵ «Hvis historikerne bryter ut av fagtradisjonene og går til kildene, [...], kan fortellingene komme til å bli helt nye»,¹⁶ og glemte fortellinger kan endelig komme frem i søkelyset.

---

⁸ Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943

⁹ Corell, «Med minoritetsperspektiv på kvinnehistorien», 267.

¹⁰ Maza, *Thinking About History*, 34 ; Corell, *Krigens ettertid*, 158.

¹¹ Blom & Sogner, *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*, 11. ; Heiret, Ryymin, Skålevåg. *Fortalt Fortid*, 346.

¹² Corell, «Med minoritetsperspektiv på kvinnehistorien», 267.

¹³ Eksempler på dette: Hjeltnes, *Hverdagsliv*, Bind 5, *Norge i krig*, 9, 89, 112, 132. ; Dahl mfl., *Norsk krigsleksikon*, 239. ; Grimnes, *Norge under andre verdenskrig*, 242.

¹⁴ Kraglund & Moland, *Hjemmefront*, Bind 6, *Norge i krig*, 249.

¹⁵ Heiret, Ryymin, Skålevåg. *Fortalt Fortid*, 9.

¹⁶ Corell, «Med minoritetsperspektiv på kvinnehistorien», 268.

1.2 Tidligere forskning

For å få oversikt over tidligere forskning rundt dette temaet, vil jeg hente inn litteratur fra ulike forskningsfelt. Et av feltene jeg vil utforske er «kvinner og motstandsarbeid». Ettersom flere historikere har blitt mer bevisste på å innlemme kvinner i historieskrivingen om andre verdenskrig, har det de siste årene blitt publisert flere verk som har kvinnene i fokus og som har formålet om å fortelle deres historie. Til tross for dette blir kvinnene sjeldent inkludert som en del av hovedfordelingen til motstandsarbeidet da de ofte blir tildelt et eget kapittel som tar for seg temaet «kvinner og krig».¹⁷ Tove Filseth er en aktør som sjeldent blir tildelt stor oppmerksomhet i krigslitteraturen, og når hun først blir nevnt er det ofte i den sammenhengen at hun var sekretær i Nansenhjelpen. Til tross for at hun var organisasjonens «aller mest betrodde og unnværlige medarbeider»,¹⁸ er hun en nokså ukjent person uten verken en Wikipedia-side eller noe informasjon om henne på Store norske Leksikon. Forskningslitteraturen rundt henne er derfor minimal. Av den grunn må jeg i denne oppgaven utforske mer generelle bøker som tar for seg temaet «kvinnelig motstands – og hjelpearbeid».

I 1979 ga Celine Vormdal ut boken *Kvinner i krig*, som er en av de første som skrev en bok dedikert til kvinners innsats under krigen.¹⁹ Et par år senere, utga Sigrud Helliesen Lund sin biografi *Alltid Underveis* i 1981, hvor hun beskriver blant annet sine erfaringer og opplevelser i Nansenhjelpen og hvilket arbeid hun bidro med. Lund nevner også ved flere tilfeller sin kollega Tove Filseth, og forteller noe om hvordan de to kvinnene opererte i relasjon til oppdragene i regi av Nansenhjelpen.²⁰ I 2011 ble det utgitt flere bøker om temaet, hvor blant annet Kristin Hatledal utga boken *Kvinnekamp*, og Mari Jonassen bidro til historieskrivingen med *Alt hva mødrene har kjempet*.²¹ I 2014 ga Marte Michelet ut boken *Den største forbrytelsen* som var med på å kritisere behandlingen av jødiske flyktninger under andre verdenskrig fra norske myndigheter sin side. Her nevnes også Tove Filseth og hennes bidrag i hjelpearbeid, men i liten grad.²² Året etter ga Nina Grünfeld og Espen Holm ut boken *Ninas barn* som omhandler «Wienerbarna» som ble hjulpet til Norge via Nansenhjelpen. Boken går i dybden på barnas opplevelser som flyktninger fra Tsjekkoslovakia til Norge og videre til

---

¹⁷ Eksempel på dette: Dahl mfl., *Norsk krigsleksikon*, 239-240.

¹⁸ Vesaas, *Nansenhjelpens modige kvinner*, 8.

¹⁹ Vormdal, *Kvinner i krig*.

²⁰ Lund, *Alltid Underveis*.

²¹ Hatledal, *Kvinnekamp*. ; Jonassen, *Alt hva mødrene har kjempet*.

²² Michelet, *Den største forbrytelsen*.

Sverige, i tillegg til barnehjemmets leder og barnas nærmeste pårørende Nina Hasvoll. Tove Filseth blir i denne boken nevnt ved flere anledninger og forfatterne anerkjenner hennes arbeid og viktige rolle under denne tiden, og setter et fokus på kvinnelige motstandsarbeidere: «De virkelige heltene, som Tove Filseth, Nic Waal og Nina Hasvoll, forsvinner i mylderet av staute karer og gutta på skauen.»²³

I 2020 utga Mari Jonassen en ny bok: *Norske kvinner i krig*, med et formål om å løfte frem kvinnelig motstandsarbeid. Boken fokuserer på all slags kvinnelig bidrag til motstanden av okkupasjonsregimet, og viser til hva disse kvinnene har ofret for å engasjere seg i krigen. Boken peker på ulike former for motstandsarbeid inkludert flyktninghjelp, og løfter frem historier som har blitt glemt og neglisjert fra okkupasjonshistorien. Med et fokus på å synliggjøre usynliggjøringen av kvinners rolle, bruker forfatteren hundrevis av intervjuer fra arkivene på Norges Hjemmefrontmuseum for å fortelle disse historiene. Tove Filseth blir nevnt ved flere anledninger, men kun litt om hennes bidrag i Norge, og boken bygger mest på Sigird Helliesen Lund sin biografi *Alltid underveis*. Filseth blir derfor mest omtalt i sammenheng med Lund. Til tross for dette har det i skrivende stund blitt utgitt et nytt bidrag til forskningslitteraturen om Tove Filseth. Hilde Vesaas har i 2023 publisert boken *Nansenhjelpens modige kvinner*, som er et av de første verkene som har satt søkelyset på Tove Filseth og hennes viktige rolle med flyktningarbeid i Nansenhjelpen mellom perioden 1937-1942. Vesaas forteller også til en viss grad om Filseth sitt arbeid i Sverige, men fokuset ligger først og fremst på hennes arbeid i Norge. Vesaas skriver at «Utenfor kretsene av fagfolk og andre som har studert andre verdenskrig, er Tove Filseth en ukjent heltinne. Hun fortjener å bli husket for sin heltemodige innsats, og det er en stor glede å gjøre hennes arbeid kjent for offentligheten.»²⁴ Vesaas har brukt Tove Filseth sine etterlatte papirer ved Riksarkivet i Oslo i tillegg til eksklusive kilder fra Tove Filseth sine nieser.²⁵

Det finnes to forskningstyper når det gjelder flyktningpolitikk og jødiske flyktninger under andre verdenskrig. Den første typen setter søkelys på myndighetene og har et institusjonelt eller statlig perspektiv som beskriver flyktningpolitikk ovenfra. Den andre typen fokuserer på hjelpeorganisasjonene, enkelte flyktninggrupper eller individuelle jødiske flyktninger, og gir dermed et under- eller innsideperspektiv på flyktningpolitikken.²⁶ Ved å fokusere på myndighetenes innvandringspolitikk gir det et mer helhetlig bilde av hvordan den

---

²³ Grünfeld & Holm, *Ninas barn*, 190.

²⁴ Vesaas, *Nansenhjelpens modige kvinner*, 9.

²⁵ Vesaas, *Nansenhjelpens modige kvinner*.

²⁶ Geverts, *Ett främmande element i nationen*, 10.

staten håndterte flyktningstrømmen og hvilke faktorer som påvirket beslutningene som ble tatt og gjennomført ovenfor jødene. Ved å ha et statlig perspektiv kan man også se på hvilke institusjoner som var involvert i flyktningpolitikken, og hvordan de samarbeidet og kommuniserte med hverandre. På denne måten kan dette perspektiv bidra til en mer nyansert og komplett forståelse av flyktningpolitikken under andre verdenskrig i Norge og i Sverige. Man kan også bedre forstå og analysere de politiske og samfunnsmessige forholdene som påvirket flyktningpolitikken under andre verdenskrig som gir oss en mer komplett forståelse av hvordan politiske avgjørelser ble tatt og implementert i praksis. Denne oppgaven vil derfor også basere seg på mer generell forskningslitteratur rundt temaet «jødiske flyktninger til Norge» og «flyktningpolitikk».

Kriminolog Per Ole Johansen utga i 1984 sitt bidrag til forskningen med boken *Oss selv nærmest*, hvor han tar for seg norske myndigheters holdninger ovenfor jødiske flyktninger og kommer med mange eksempler på hvordan disse menneskene ble behandlet. Boken fungerer som en god oversikt over flyktningpolitikken i tillegg til byråkratiets utsagn og handlinger ovenfor jødene.²⁷ I 1995 ga Ragnar Ulstein ut boka *Jødar på flukt* som en utvidelse av kapittelet med samme navn i bind 1 av *Svensketrafikken*.²⁸ Ulstein går i dybden på flyktningenes opplevelser og hvordan mange jøder ble behandlet under krigen, i tillegg til å fortelle litt om Nansenhjelpens arbeid. Sammen gir de to bøkene et godt innblikk i hvordan jødene ble behandlet i Norge, og hva Nansenhjelpen sto ovenfor i form av motstand fra myndighetene. Harald Skjønsberg skrev artikkelen «Norsk politikk overfor jødiske flyktninger, 1933 — 1940.» i *Arbeiderhistorie* i 1987 hvor han sammenligner jødiske flyktninger med andre «politiske flyktninger» og hvordan de ble forskjellsbehandlet av den norske staten. Videre skriver han over et bilde av Tove Filseth at «Uten aktivt og engasjert hjelp fra norsk side hadde mange flyktninger neppe kommet til Norge eller klart seg hos oss.»²⁹ Under Filseth sitt portrett nevner han at hun var Nansenhjelpens sekretær. I 2003 ga Einar Niemi, Jan Eivind Myhre og Knut Kjeldstadli ut bind 2 av *Norsk innvandringshistorie, nasjonalstatens tid 1814-1940*, som omhandler innvandringspolitikken i Norge på denne tiden. Her nevnes også Nansenhjelpen og organisasjonens arbeid med å hjelpe jødiske flyktninger til Norge.³⁰

Det finnes flere verk som tar for seg svensk flyktningpolitikk og hva slags syn svenske myndigheter hadde på jødiske flyktninger. I 2008 skrev Karin Kvist Geverts

---

²⁷ Johansen, *Oss selv nærmest*.

²⁸ Ulstein, *Jødar på flukt*. ; Ulstein, *Svensketrafikken*.

²⁹ Skjønsberg, «Norsk politikk overfor jødiske flyktninger», 93.

³⁰ Niemi, Myhre, Kjeldstadli, *I nasjonalstatens tid*.

doktoravhandlingen *Ett främmande element i nationen*, som undersöker svensk politikk ovenfor jødiske flyktninger og sammenligner den svenske flyktningpolitikken med Danmark, Sveits, Storbritannia og USA. Undersøkelsen styres av begreper som sosial kategorisering, diskriminering, antisemittisme, organisasjonskultur og etablert praksis og studien viser til en endring i politikken etter 1943, hvor det gikk fra diskriminering til mottak av jødiske flyktninger.³¹ Samme år ble det også utgitt en bok med samme tema *En problematisk relation?* av Lars M. Andersson og Karin Kvist Geverts, som inneholder flere relevante artikler om svensk flyktningpolitikk og jøder.³² Historiker Malin Thor Tureby har også bidratt til forskningen rundt dette temaet med artiklene «Den Judiska Kvinnoklubben (JKK) och de judiska flyktningarna under 1930- och 1940-talen» fra 2019, og «Svenska judars berättelser om flyktingar, överlevande och hjälpverksamheter under och efter Förintelsen» fra 2020.³³

1.3 Problemstilling

Dersom man ser på forskningslitteraturen rundt motstandsarbeid under andre verdenskrig i Norge, er det tydelig at det har vært lite fokus på Tove Filseth sitt arbeid. Det blir nevnt at hun var Nansenhjelpens sekretær, men lite utover det. Likevel har dette forbedret seg, spesielt etter Hilde Vesaas sitt bidrag hvor Filseth sin rolle i Nansenhjelpen blir detaljert beskrevet og flere eksklusive kilder har blitt brukt i forskningen. Til tross for dette finnes det lite informasjon om arbeidet hennes i Sverige, og hva hun gjorde der. Riksarkivet i Stockholm har et nesten urørt arkivmateriale med Tove Filseth sin korrespondanse fra 1942-1943 som jeg har fått tilgang til. Dette materialet består av Filseth sine brev til, og på vegne av, statsløse flyktninger og på hvilken måte hun bidro med å hjelpe flyktninger som flyktning selv i Sverige. Jeg skal i denne oppgaven se på hvordan hun videreførte arbeidet sitt som sekretær i Nansenhjelpen til nabolandet og bruke arkivet i Stockholm til å gi en ny og mer detaljert fremstilling av Tove Filseth som aktør i arbeidet med å overbevise myndighetene både i Norge og Sverige. I lys av dette vil min problemstilling lyde slik: *Hvordan kan Tove Filseths erfaringer med flyktningarbeid bidra til vår forståelse av flyktningpolitikken under andre verdenskrig i Norge og Sverige? Hvordan påvirket hennes situasjon som flyktning hennes evne til å overbevise myndighetene om å hjelpe flyktningene, og hvilke strategier brukte hun for å oppnå dette?*

---

³¹ Geverts, *Ett främmande element i nationen*.

³² Andersson & Geverts, *En problematisk relation?*

³³ Tureby, «Den Judiska Kvinnoklubben». ; Tureby, «Svenska judars berättelser».

1.4 Teori og metode

Historien om flyktningpolitikken blir ofte skrevet «fra toppen», altså med utgangspunkt i statlig politikk, retningslinjer, og lover og bestemmelser. En studie av en aktør som Tove Filseth vil derfor være med på å utvikle vår forståelse av feltet, og gi et bedre bilde av samspillet mellom mikro og makronivået i flyktningpolitikken. Denne oppgavens vil derfor ligge innenfor det som tradisjonelt har vært kalt sosialhistorie og den vil ha en mikrohistorisk innfallsvinkel. En av tilnærmingene innenfor mikrohistorie handler om å sette søkelyset på en liten del av historien som en begivenhet, en gruppe, et samfunn, eller et individ. Mikrohistorikerne holder med andre ord ikke et teleskop, men et mikroskop i forskningen sin.³⁴ Ved å fokusere på et lite aspekt av spesifikke hendelser, omstendigheter, eller enkeltindivider, tillater mikrohistorie å gi en mer grundig studie av et emne som kan bidra til å gi et nytt bilde av fortiden, og utfordre den tradisjonelle fortellingen om nasjoner, stater eller samfunn. For historikere innenfor dette feltet er ikke personer fra fortiden ubetydelige og kun del av en passiv gruppe mennesker som blir påvirket av omstendighetene rundt seg, men de blir ansett som aktive deltakere og signifikante aktører i historien. Videre ønsker mikrohistorikere å finne svar på de store historiske spørsmålene, og søker dermed etter svar på store spørsmål på små steder. Historiker István M. Szi­jártó hevder at det er de historiske spørsmålene man stiller som legitimerer mikroanalysen, og at det er på mikronivå at vanlige folks handlefrihet blir synliggjort og opprettholdt.³⁵ Mikrohistorie fokuserer derfor på små enheter i samfunnet, som en reaksjon på generaliseringene fra tidligere historikere som ikke nødvendigvis holder mål.

«Alltagsgeschichte» eller «historie fra hverdagen» er en form for sosialhistorie som utviklet seg blant vesttyske historikere på 1980-tallet. *Alltagsgeschichte* kan betraktes som en del av den bredere marxistiske historiske feltet «history from below» og kan knyttes til mikrohistorie. Historikere innenfor dette feltet fokuserer på vanlige folk og deres opplevelser, og spesielt arbeiderklassens kultur, struktur og erfaringer. Dette perspektivet ønsker å utfordre sosialhistorikere til å rekonstruere holdningene, verdiene, og ønskene til vanlige mennesker og hvordan de fremstilles i historieskrivingen.³⁶ Hovedpoenget er dermed å vise sammenhengen mellom hverdagsopplevelsene til vanlige personer i samfunnet, og det brede sosiale og politiske endringene som skjer innen det samfunnet. Historiker David F. Crew formulerer i sin artikkel «*Alltagsgeschichte: A New Social History 'From Below'?*» at «strukturhistorikere» hevder at vanlige mennesker sjelden forsto, og i alle fall hadde liten reell makt, til å endre de anonyme

---

³⁴ Magnússon & Szi­jártó, *What is Microhistory?*, 4.

³⁵ Magnússon & Szi­jártó, *What is Microhistory?*, 5.

³⁶ Crew, «*Alltagsgeschichte*», 394.

strukturene, kreftene og prosessene som bestemte deres hverdagsliv. Til tross for dette forsøker «hverdagshistorikere» å gjøre mer enn å bare beskrive hvordan «store prosesser» passivt ble opplevd for vanlige folk i hverdagen, men de stiller spørsmål ved disse tradisjonelle og fastslåtte forståelsene. Med denne vektleggingen forsøker *Alltagsgeschichte* å vise hvordan ordinære mennesker nektet å akseptere sine tildelte roller som passive «objekter» for den historiske utviklingen, og forsøkte i stedet å bli aktive historiske «subjekter».³⁷

Det finnes liten forskning som setter søkelyset på jødiske kvinner, og de blir sjeldent representert som sentrale aktører i eksisterende historieskriving.³⁸ Malin Thor Tureby formidler at denne gruppen er «osynliggjorts som individer och aktörer, eller som ”konkreta människor ingående i konkreta samhällsformationer”».³⁹ Dette gjelder ikke bare jødiske kvinner, men også kvinner generelt har blitt mindre representert i historieskrivingen om andre verdenskrig. En annen gruppe som også har fått lite fokus på individnivå er «flyktinger». Når de først blir undersøkt blir de ofte fremstilt som en «navnløs masse»⁴⁰ som er passive ofre for forfølgelse og krig, og ikke som navngitte aktører. Forskning har for det meste tatt for seg hva som har blitt gjort *for* eller *mot* «flyktingene». Historikere innenfor dette feltet studerer ofte flyktning – og innvandrings – politikk, samt organisering og administrasjon av flyktningmottak i lys av statlige dokumenter. Slikt arkivmateriale er ofte normgivende og forteller noe om myndighetenes syn på «flyktinger», i tillegg til hva slags politikk som burde føres. Når historikere eksempelvis fokuserer på hjelpeorganisasjoners arbeid eller myndighetenes handlinger, og primært bruker dokumenter fra deres egne arkiv, har det en tendens til at deres syn og kategorisering av «flyktinger» blir overført til historikeren.⁴¹ Det er dermed ikke nok å utelukkende fokusere på stater, organisasjoner og innvandringspolitikk i historieskrivingen om flyktingers historie, men ifølge Tureby må vi også se «flyktingene» som individer og aktører.⁴²

Formålet med denne oppgaven er å utforske og belyse den kvinnelige aktøren, Tove Filseth, og bruke hennes erfaringer og opplevelser til å gi oss en bedre forståelse av flyktningpolitikken som ble ført under andre verdenskrig i Norge og Sverige. For å oppnå dette vil jeg benytte meg av hennes arkivmateriale og sette det opp mot relevant informasjon fra ulike fagfelt som innvandringspolitikk, kvinnehistorie og motstandsarbeid. Jeg vil anvende perspektivet «Alltagsgeschichte», som er en mikrohistorisk tilnærming, for å undersøke Tove

---

³⁷ Crew, «*Alltagsgeschichte*», 395-396.

³⁸ Tureby, «Flyktingar och hjälperksamhet», 277.

³⁹ Tureby, «Flyktingar och hjälperksamhet», 278.

⁴⁰ Tureby, «Flyktingar och hjälperksamhet», 278.

⁴¹ Tureby, «Flyktingar och hjälperksamhet», 278-279.

⁴² Tureby, «Flyktingar och hjälperksamhet», 279.

Filseth sine opplevelser og deres sammenheng med innvandringspolitikken på samfunnsnivå. Jeg vil undersøke både det statlige perspektivet på flyktningpolitikken og se nærmere på ulike hjelpeorganisasjoner, individuelle jødiske flyktninger og spesifikke flyktninggrupper. Ved å sammenligne og analysere disse forskjellige perspektivene vil jeg kunne gi en mer omfattende og detaljert beskrivelse av flyktningpolitikken.

Arkivmaterialet inneholder i all hovedsak korrespondanse i form av utveksling av brev sendt både til og fra Tove Filseth, i tillegg til rapporter av hennes oppdrag i Nansenhjelpen. I hennes etterlatte papirer fra Riksarkivet i Oslo kan man finne en stor mengde private brev sendt fra Tove Filseth til hennes nære familie, som forteller oss en god del om hennes arbeid og dagligliv. Dersom man skal bruke personlige brev som kilder, er det ifølge historiker Erla Hulda Halldórsdóttir nødvendig at historikeren er klar over den personlige karakteren til kildene, og hun må spørre seg selv i hvilken grad hun kan bruke informasjonen som avsløres i disse brevene, i tillegg til hvor langt man kan gå i å tolke en annen persons ord og handlinger. Videre må historikeren være klar over at private brev kan være tvetydige og er nødvendigvis ikke en «sann» fortelling om hva som skjedde. Halldórsdóttir argumenterer for at historikere må behandle private brev med forsiktighet og yte rettferdighet til menneskene som en gang levde og forlot disse personlige kildene til ettertiden. Historikere må imidlertid ikke nøle med å stille nye og utfordrende spørsmål, for det er i private brev man får innblikk i personens daglige liv og hvordan de opplevde verden de levde i.⁴³ Tove Filseth sine brev vil gi meg et innblikk i hennes egne oppfatninger av ulike situasjoner, noe jeg ikke får ved å lese om historien fra et mer makroperspektiv.

1.5 Kilder

Ettersom det finnes lite litteratur om Tove Filseth og hennes arbeid vil denne oppgaven for det meste basere seg på arkivmateriale. På Riksarkivet i Oslo finnes det en boks med etterlatte papirer fra Tove Filseth. Den er delt inn i ulike kategorier, hvorav «brev til familie og venner 1937-1939», «korrespondanse 1943», «Rapporter, notater m.m. vedr. Nansenhjelpen 1938-1945», «Den amerikanske legasjonen i Stockholm 1944», «Notater vedr. Flyktningarbeidet i Sverige 1943», og «instrukser 1943» vil være de mest essensielle. Videre kan man også finne informasjon om statsløse og de tsjekkiske flyktningene, redningsaksjoner, og ulike avisutklipp samt norske og svenske trykksaker.⁴⁴ Disse kildene gir et godt innblikk i hennes arbeid i

---

⁴³ Halldórsdóttir, «Fragments of Lives», 35-36.

⁴⁴ Riksarkivet Oslo, Pa 1662 – Tove Filseth Tau. F- Etterlatte papirer. F – 0001.

Nansenhjelpen, hva hun opplevde, og hva slags kunnskap hun tilegnet seg. Det er imidlertid muligheter for å supplere med noe annet forskningslitteratur i forbindelse med Nansenhjelpen. Tove Filseth sitt arbeid i Sverige finnes det derimot svært lite informasjon om utenom arkivmaterialet. Denne delen av oppgaven vil derfor for det meste støtte seg på de to boksene ved Riksarkivet i Stockholm som inneholder Tove Filseths korrespondanse.

Volum 1 av boksene inneholder i all hovedsak korrespondanse i form av utveksling av brev sendt både til og fra Tove Filseth i tiden mellom 1942 og 1943, og hennes hjelpearbeid med flyktninger i Sverige. Mesteparten av brevene tar for seg statsløse flyktninger hvor Filseth forsøker å hjelpe dem med blant annet å få arbeidstillatelse og oppholdstillatelse, i tillegg til å finne arbeid til dem, men også informasjon om diverse adresser dersom noen av flyktingene har venner eller bekjente som er bosatt i Sverige. Videre forsøker Filseth også i disse brevene å hjelpe flyktingene med å få bo, lommepenger, og klær. Hun videresender mange av sakene til personer som har mulighet til å hjelpe flyktingene med dette, og fungerer i mange situasjoner som en mellommann mellom flyktingene og de som har muligheter til å hjelpe dem. I tillegg gir Filseth også råd til flyktingene om hvem de burde kontakte for de ulike problemene de har, og alle brevene er skrevet under andre verdenskrig. I arkivet finnes det som sagt også brev til Filseth fra flyktingene selv. I mesteparten av disse brevene takker de Tove Filseth for hennes hjelp og alt hun har gjort for dem i tillegg til å fortelle henne om hvordan de har det. Disse brevene er mer personlige. Volum 2 omhandler mye av det samme, og brevene er også fra perioden mellom 1942 og 1943. Dette arkivet er derimot delt inn i ulike kategorier. En mappe omhandler «Den Kungliga Socialstyrelsen» og de ulike personene Filseth hadde kontakt med innenfor denne myndigheten. Her finner man også lister og statistikk med oversikt over de statsløse flyktingene. Videre finnes det brev til og fra de mosaiske forsamlingene i Stockholm, Gøteborg, og Malmø, i tillegg til «Stadens Arbetsförmedling», «kgl. Norsk legasjon», og «Barne-aksjonen» hvor Filseth hjelper til med å finne et sted å bo til jødiske barn.⁴⁵ I denne boksen finnes det færre brev til Tove Filseth fra flyktingene selv.

1.6 Oppgavens struktur

Oppgaven vil hovedsakelig være delt i to, hvorav den første delen vil sette søkelyset på Norge og den andre delen vil fokusere på Sverige. Kapittel 2 vil av den grunn ta for seg den første delen: «Jødiske flyktninger til Norge 1938-1942» hvor fokuset vil være på Tove Filseth sitt

---

⁴⁵ Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 1 ; Ö I : 2.

arbeid i Nansenhjelpen og hva hun bidro med i denne perioden, samt hva slags kunnskap hun tilegnet seg. Ettersom det er etter 1938 at Norge står ovenfor et reelt flyktningepress, og etter 1942 at Filseth må flykte til Sverige, har jeg valgt å avgrense denne perioden til denne tidsepoken. Først og fremst vil jeg i dette kapittelet gjøre rede for norske myndigheters syn på jødiske flyktninger for å få et makroperspektiv på flyktningehistorien, slik at jeg senere kan sammenligne dette med Tove Filseth sine oppfatninger og erfaringer som kan være med på å gi en ny forståelse av politikken som ble ført. Her vil hennes personlige brev til familie og rapporter fra Tsjekkoslovakia være verdifulle.

Kapittel 3 «Statsløse flyktninger i Sverige 1942-1944» vil legge vekt på den andre delen av oppgaven som omhandler Tove Filseth i Sverige. Ettersom begrepet «flyktninger» ikke er en stabil kategori og endrer seg med omstendighetene, blir det i Sverige et større fokus fra myndighetene sin side på hvilken nasjonalitet flyktningene tilhører, og hvorvidt de er norske statsborgere. Derfor vil jeg i dette kapittelet omtale de flyktningene som ikke lenger tilhører noen stat for «statsløse flyktninger».⁴⁶ Jeg har valgt å avgrense tidsperioden fra da Filseth ankom Sverige i 1942 til 1944 hvor hun arbeider for den amerikanske legasjon i Stockholm, som er det siste året arkivmaterialet dekker. Dette kapittelet vil også starte med å gjøre rede for innvandringspolitikken i Sverige, og hvordan den utvikler seg i løpet av 1940-årene. Dette vil være sentralt for å forstå hva slags virkemidler Filseth måtte anvende seg av for å overbevise svenske myndigheter om å hjelpe de statsløse flyktningene. Her vil jeg ha et mer mikroperspektiv på flyktningene og komme med eksempler på individnivå. Det vil også være innsiktsfullt å se på hvordan Tove Filseth selv blir behandlet som flyktning og hvordan det påvirker hennes handlekraft.

---

⁴⁶ I årene før 1940 var det spesielt utfordrende for jøder med bakgrunn fra tidligere russiske områder som immigrerte til Norge å få norsk innvilget statsborgerskap. Fra og med 1942 ville personer som var født i Norge som barn av utenlandske statsborgere automatisk motta norsk statsborgerskap når de ble 22 år gamle. For jødene som kom til Norge via Nansenhjelpen var deres statsrettslige posisjon er uklar. De blir omtalt i Tove Filseth sine arkiver som «statsløse», og et flertall av flyktningene som flyktet til Sverige i 1942 faller derfor innenfor denne kategorien. Corell, *Likvidasjonen*, 160. ; Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 2. Oversikt over «Statsløse flyktninger fra Norge» til Kamrer W. Frank fra Tove Filseth.

2 Jødiske flyktninger til Norge 1938-1942

2.1 Norske myndigheters skepsis og innvandringspolitikk

Norge var et av mange land som sto ovenfor et flyktningepress under andre verdenskrig. Likevel, kom kun ca. to tusen av rundt en halv million flyktninger fra Tyskland og områdene rundt, til Norge etter at nazistene kom til makten vinteren 1933.⁴⁷ Etter Hitlers maktovertakelse ble den tyske antisemittiske propagandaen intensivert, og jødeforfølgelsen og jødehets florerte. Riksdagen medførte plyndring av jødiske verk og eiendeler, boikotting av jødiske forretninger og utestenging av jøder fra universitet og andre offentlige arenaer, og gradvis ble jødene strippet for alle rettigheter.⁴⁸

Flukten fra nazistene skjedde i tre omganger ettersom den antisemittiske politikken forverret seg.⁴⁹ Etter at Hitler ble rikskansler i 1933 ble situasjonen i landet allerede såpass alvorlig at den eneste utvei for ca. 50 000 mennesker, hvorav mesteparten var jøder, var å flykte omgående.⁵⁰ Flyktningstrømmen førte til at mange land både i og utenfor Europa valgte å innføre strengere regler for innvandring, i likhet med Norge som begynte å føre en restriktiv innvandringspolitikk.⁵¹ De norske myndighetene, og Justisdepartementet som ansvarlig departement, var skeptiske til politiske flykninger i denne perioden, og spesielt skeptiske var de til å gi oppholdstillatelse til jødene.⁵² Justisdepartementet formulerte i 1933 at «En invasjon av jøder må vi jo nemlig frabe oss. Selv om vi i våre hjerter har all mulig sympati for dem».⁵³ Etter 1935 bidro Nürnberg-lovene til å utestenge jødene fra det tyske samfunnet, og det ble et tydelig og «rettslig» skille mellom en jøde og en «arier».⁵⁴ Etter sommeren 1938 skjedde det en alvorlig forverrelse av jødenes situasjon, som førte til den tredje runden hvor en betydelig mengde jøder ble tvunget til å flykte.

Norge fikk ikke direkte kjenne på et jødisk flyktningepress, før etter året 1938. Årsakene til dette var blant annet annonseringen av «Anschluss» i mars, som gikk ut på å innlemme

---

⁴⁷ Niemi, Myhre og Kjeldstadli. *I nasjonalstatens tid*, 461

⁴⁸ Johansen, *Oss selv nærmest*, 90.

⁴⁹ Niemi, Myhre og Kjeldstadli. *I nasjonalstatens tid*, 461

⁵⁰ Johansen, *Oss selv nærmest*, 90.

⁵¹ Ulstein, *Jødar på flukt*, 13.

⁵² Johansen, *Oss selv nærmest*, 95. ; Lorenz, «Den antifascistiske emigrasjon til Norge.», 44. ; Niemi, Myhre og Kjeldstadli. *I nasjonalstatens tid*, 469.

⁵³ Notat, Justisdepartementet, 1. august 1933. Her sitert etter Johansen, *Oss selv nærmest*, 92.

⁵⁴ Niemi, Myhre og Kjeldstadli. *I nasjonalstatens tid*, 461 ; Johansen, *Oss selv nærmest*, 90.

Østerrike i det nazistiske Tyskland, i tillegg til Münchenavtalen, hvor de sudettyske områdene i Tsjekkoslovakia ble overgitt til Tyskland. Likevel, var det spesielt Krystallnatten 9-10 november hvor jødernes skjebne ble alvorlig forverret.⁵⁵ Her ble jødene drept for å være jøder, noe som førte til at majoriteten av de som hadde mulighet flyktet.⁵⁶ I tillegg til den store mengden mennesker som emigrerte fra Tyskland, begynte til og med jøder fra andre europeiske land, som eksempelvis Italia, Ungarn og Polen, å flykte i takt med en lignende økning av antisemittisme. Etersom Østerrike og Tsjekkoslovakia lå under naziregimet, var en stor mengde av Europas jøder nå i en dyster situasjon. Det ble derfor en stor økning av ikke bare politiske flyktninger, men også jødiske flyktninger som, etter norske myndigheters frykt, satt kursen mot nord. Denne oppgaven skal derfor sette et spesielt søkelys på tidsperioden etter 1938, ettersom det er i denne perioden Norge sto ovenfor et reelt jødisk flyktningepress og måtte forholde seg til innvandringspolitikken ovenfor denne gruppen.⁵⁷

Hitlers antisemittiske kampanje og jødernes elendige situasjon var kjent og fikk sympatisører i nesten alle land i verden, inkludert Norge. Likevel vekket det ikke stor interesse eller engasjement, selv ikke når om lag 1200 tyske jøder tok sitt eget liv i løpet av 1938.⁵⁸ Til tross for at situasjonen ble forverret dette året og flere jøder så seg nødt til å flykte, ble det også vanskeligere å finne land som ville ta imot dem, slik som i Norge hvor myndighetene var redde de ville stå ovenfor «et jødeproblem» dersom de ga dem oppholdstillatelse.⁵⁹ Etter Hitlers maktovertakelse av Tysklands naboland, reagerte norske myndigheter med å innføre flere «regler» og verktøy for å holde jødene vekk fra landegrensen, som resulterte i kravet om visum fra Østerrike og Tsjekkoslovakia.⁶⁰ Sjefen for Centralpasskontoret, Ragnvald Konstad gjentok i oktober 1938 Norges «slagord» at «Norge er ikke noget innvandringsland.».⁶¹ Likevel ble de ulike flyktninggruppene behandlet ulikt. For jødene ble det vanskeligere å komme inn i landet, enn det det var for andre «politiske» flyktninger, ettersom norske myndigheter skilte disse to gruppene. En politisk flyktning ble definert som «En person som var tvunget på flukt på grunn av politiske handlinger rettet mot et totalitært regime.».⁶² Etter denne definisjonen kunne derfor

---

⁵⁵ Johansen, *Oss selv nærmest*, 105 ; Lorenz, «Den antifascistiske emigrasjon til Norge.» 54. ; Niemi, Myhre og Kjeldstadli, *I nasjonalstatens tid*, 461 ; Skjøsberg, «Norsk politikk overfor jødiske flyktninger», 85.

⁵⁶ Johansen, *Oss selv nærmest*, 105. ; Niemi, Myhre og Kjeldstadli, *I nasjonalstatens tid*, 461

⁵⁷ Johansen, *Oss selv nærmest*, 105. ; Skjøsberg, «Norsk politikk overfor jødiske flyktninger», 85.

⁵⁸ Ulstein, *Jødar på flukt*, 17.

⁵⁹ Johansen, *Oss selv nærmest*, 106. ; Niemi, Myhre, Kjeldstadli, *I nasjonalstatens tid*, 469.

⁶⁰ Niemi, Myhre og Kjeldstadli, *I nasjonalstatens tid*, 467.

⁶¹ *Aftenposten* 6.10.1938. Her sitert etter Niemi, Myhre og Kjeldstadli, *I nasjonalstatens tid*, 467.

⁶² Skjøsberg, «Norsk politikk overfor jødiske flyktninger», 89.

en jøde kun bli ansett som en politisk flyktning forutsett at hen var, etter Harald Skjøsberg ord, en «aktiv sosialist».⁶³

Ekspedisjonssjefen i Justisdepartementets politikontor, Carl Platou, var en av mennene som var skeptisk ovenfor å gi oppholdstillatelse til jødene. Han mente at deres situasjon verken var kritisk eller påtrengende, og hevdet at dersom Norge åpnet grensene til for mange jøder, og dermed anså de som politiske flyktninger, ville Norge stå ovenfor et «spirende jødeproblem», i utgangspunktet gikk derfor Norges innvandringspolitikk ut på å «stenge grensene».⁶⁴ Likevel var ikke grensene like «stengt» for de politiske flyktningene som hadde stått imot naziststyret, da dette var en av få grupper som kunne regne med oppholdstillatelse.⁶⁵ Jødene som søkte om oppholdstillatelse i Norge fikk saken sin behandlet av politiet med forankring i Fremmedloven fra 1927, noe som i praksis ikke gjaldt de som ble ansett som politiske flyktninger. Behandlingen av jødene var med andre ord strengere og det ble satt flere krav til denne gruppen. En av grunnene til dette var at de politiske flyktningene fikk støtte fra Arbeidernes Justisfond – en ordning som hjalp de politiske flyktningene økonomisk. Flyktninger som søkte om oppholdstillatelse med denne støtten fikk saken sin sendt direkte til Justisdepartementet gjennom Centralpasskontoret, som ga de et godt forsprang.⁶⁶ I tillegg var et av kravene til å få oppholdstillatelse i Norge, at du hadde økonomien til å oppholde deg i landet uten å arbeide. Harald Skjøsberg formidler at det finnes mange eksempler på desperate brev fra tyske jøder i Centralpasskontorets arkiver hvor gjentatte søknader blir avvist.⁶⁷

Det er tydelig at den norske innvandringspolitikken først og fremst var opptatt av nordmenn og nasjonens beste interesser, og ikke å hjelpe de som var nød. Et av prinsippene for å få oppholdstillatelse baserte seg på at ingen flyktninger skulle ligge landet til last.⁶⁸ Normalt sett fikk en flyktning to måneders oppholdsrett så lenge utledningen ikke var en økonomisk byrde for samfunnet og kunne klare seg selv med egne midler. Det hjalp også å være sikret en jobb, noe som igjen var problematisk da en kun fikk arbeidstillatelse dersom ingen norsk statsborger kvalifiserte seg til arbeidet.⁶⁹ Likevel er det tydelig at det ikke kun gjaldt økonomi, men også en reell fremmedfrykt mot jødene. Per Ole Johansen viser til dette i sin bok *Oss selv nærmest* at en «jødekoloni» i Norge var noe av det fremmedkontoret fryktet, og at

---

⁶³ Skjøsberg, «Norsk politikk overfor jødiske flyktninger», 89.

⁶⁴ Skjøsberg, «Norsk politikk overfor jødiske flyktninger», 89.

⁶⁵ Skjøsberg, «Norsk politikk overfor jødiske flyktninger», 83.

⁶⁶ Skjøsberg, «Norsk politikk overfor jødiske flyktninger», 85-86.

⁶⁷ Niemi, Myhre og Kjeldstadli, *I nasjonalstatens tid*, 467 ; Skjøsberg, «Norsk politikk overfor jødiske flyktninger», 87.

⁶⁸ Ulstein, *Jødar på flukt*, 13. ; Grünfeld & Holm, *Ninas barn*, 67. ; Michelet, *Den største forbrytelsen*, 100.

⁶⁹ Niemi, Myhre og Kjeldstadli, *I nasjonalstatens tid*, 467

Justisdepartementet avsto til og med søknader som gjaldt jøder som ønsket å arbeide gratis på en norsk bondegård til hensikt om å utdanne seg om bonde. Her skyldte Justisdepartementet på den høye arbeidsløsheten på landsbygda.⁷⁰ I løpet av 30-årene var det stor arbeidsløshet i Norge, og myndighetene kunne derfor ikke risikere at arbeidsplassene gikk til utenlandske jøder.⁷¹ Til tross for dette, er det tydelig at myndighetene hadde noe imot jødene spesifikt, ettersom de innførte visumtvang for flyktninger fra Østerrike og Tsjekkoslovakia, og dersom du oppførte «Mosaisch» under spørsmålet om religion på søknaden, ble den ikke innvilget. Dette gjaldt også de søkerne som myndighetene mistenkte hadde jødisk opphav, selv hvis de ikke var en del jødedommen. Dette resulterte i at mange av flyktningene begynte å skrive «Arisch» på søknadskjemaene for å forbedre mulighetene for å få oppholdstillatelse.⁷² Dette tydeliggjør at myndighetene var spesielt skeptiske mot jøder. Til og med i juni 1937 skrev Reidar Friis Bull, som seinere skulle bli sjef for Centralpasskontoret, at dersom myndighetene anså jødiske flyktninger som politiske flyktninger fryktet de at det ville føre til «en regulær jødeinvasjon».⁷³

For jøder var det ofte vanskelig å få oppholdstillatelse ettersom Norge førte en diskriminerende og restriktiv politikk. Det norske Centralpasskontoret og Fremmedpolitiet var interessert å vite hvor mange jøder som fikk oppholdstillatelse i Norge, og kartla dette ved å ha egne lister over antall jøder, i tillegg til å stille direkte spørsmål til flyktningene om deres rase og religion.⁷⁴ Dette skapte reaksjoner blant flere av flyktningene, og en av politikontorets sekretærer formulerte at det var upassende å spørre en mann rett ut om han var jøde. Likevel ville ikke ekspedisjonssjefen utelukke slike spørsmål da dette var av betydning for innenrikspolitikken. Løsningen var å stille disse spørsmålene mer indirekte: «Avhøringen bør ... alltid skje på en slik måte at vedkommende utledning forstår at det er hans flyktningstatus man ønsker bragt på det rene, men at den norske lovgivning ikke kjenner noen forskjell på folk, etter hvilken rase de tilhører. Uttrykket «arier» bør alltid undgås».⁷⁵ Imidlertid ble flyktningene også grundig undersøkt og sjekket i form av måling av ører, hår, og politisk bakgrunn. Dette mente Centralpasskontoret var sentralt for å avdekke svindlere og kjeltringer.⁷⁶ Til tross for at flere jøder fikk oppholdstillatelse i løpet av 30-årene, hadde norske myndigheter en underliggende rasistisk holdning ovenfor jødene. I Justisdepartementets dokumenter og attester kan man finne spor av disse holdningene hvor bemerkninger som «Billedet virker ikke

---

⁷⁰ Johansen, *Oss selv nærmest*, 92. ; Ulstein, *Jødar på flukt*, 13.

⁷¹ Ulstein, *Jødar på flukt*, 13.

⁷² Skjøsberg, «Norsk politikk overfor jødiske flyktninger», 89.

⁷³ Skjøsberg, «Norsk politikk overfor jødiske flyktninger», 89.

⁷⁴ Johansen, *Oss selv nærmest*, 118. ; Niemi, Myhre og Kjeldstadli, *I nasjonalstatens tid*, 467

⁷⁵ Justisdepartementet til Centralpasskontoret. 15 mars 1939. Her sitert etter Johansen, *Oss selv nærmest*, 118.

⁷⁶ Johansen, *Oss selv nærmest*, 117.

frastøtende»,⁷⁷ «Han virker grei, virker ikke jødisk»,⁷⁸ og «så merkelig lite jødisk ut»,⁷⁹ ble kommentert på ulike jødiske søknader, og er tydelige eksempler på fordommene de hadde. Norge var med andre ord skeptiske til å slippe inn flyktninger i tillegg til at de hadde en diskriminerende holdning til jøder. Norge så ikke på seg selv som «et innvandringsland» og følte heller ikke et stort ansvar for å hjelpe jødene som var i nød. Til tross for dette, fikk flere jøder oppholdstillatelse i landet i løpet av denne perioden, og en stor grunn til dette er takket være Nansenhjelpens hjelp og bidrag.

2.2 Nansenhjelp for flyktninger og statsløse

Fredrik Paasche, professor i litteratur ved Universitetet i Oslo, satt i gang et initiativ høsten 1936 hvor han oppfordret arkitekt Odd Nansen, sønn av Fridtjof Nansen, til å danne en organisasjon som hadde til hensikt å hjelpe flyktninger og statsløse i hans navn.⁸⁰ Den skulle bygge videre på farens ettermæle og arbeid i det internasjonale Nansen-kontoret. Initiativet fikk også støtte fra Halvdan Koht, som på denne tiden var utenriksminister, og fredsprisvinneren Christian Lous Lange, som sammen anmodet Odd Nansen til å iverksette prosjektet, og i februar 1937 ble Nansenhjelp for flyktninger og statsløse, også kalt «Nansenhjelpen» formelt stiftet.⁸¹ Nansenhjelpen skulle i utgangspunktet fokusere på å hjelpe ukategoriserte flyktninger, og særlig flyktninger som senere skulle til USA og ville bruke Norge som et transitland. Til å begynne med gikk mesteparten av hjelpearbeidet ut på å hjelpe politiske flyktninger fra Tyskland, men dette endret seg etter Anschluss da jødene ble den mest utsatte gruppen. Å hjelpe jødiske flyktninger til Norge ble derfor hovedprioriteten fra og med 1938.⁸² Sammen med Odd Nansen selv, var Georg Morgenstierne, Sigrid Helliesen Lund, Fredrik Winsnes, og ikke minst sekretæren Tove Filseth, med i styret til den humanitære organisasjonen.⁸³ Organisasjonen ble fort anerkjent blant politiske engasjerte og fikk raskt mye blest rundt seg. Dette skyldtes en kombinasjon mellom at Nansen-navnet hadde en sterk etos, i tillegg til at medlemmene i styret var ansett som viktige politiske karakterer og var en del av den politiske og kulturelle eliten.⁸⁴

---

⁷⁷ Notat, Justisdepartementet. 4.1.1938. Her sitert etter Johansen, *Oss selv nærmest*, 122.

⁷⁸ Notat, Justisdepartementet. 7.10.1938. Her sitert etter Johansen, *Oss selv nærmest*, 122.

⁷⁹ Notat, Justisdepartementet. 26.4.1939. Her sitert etter Johansen, *Oss selv nærmest*, 122.

⁸⁰ Brustad & Mork. «Nansenhjelpen og jødiske barneflyktninger», 84. ; Pryser, *Jødeaksjonen*, 111. ; Michelet, *Den største forbrytelsen*, 99.

⁸¹ Brustad & Mork. «Nansenhjelpen og jødiske barneflyktninger», 84.

⁸² Brustad & Mork. «Nansenhjelpen og jødiske barneflyktninger», 84. ; Lund, *Alltid Underveis*, 66 ; Ulstein, *Jødar på flukt*, 14.

⁸³ Nansen, *Langs veien*, 79. ; Lund, *Alltid Underveis*, 61. ; Johansen, *Oss selv nærmest*, 95.

⁸⁴ Vesaas, *Nansenhjelpens modige kvinner*, 20.

Nansenhjelpen fikk økonomisk støtte fra ulike sektorer som staten, den norske Nobelkomité og private aktører,⁸⁵ og ettersom flyktingene ikke kunne ligge landet til last, var den økonomiske hjelpen avgjørende for organisasjonens virksomhet. For hver jøde som fikk oppholdstillatelse i Norge ble det pålagt en betaling på 1000 kroner for å sikre dette.⁸⁶ Etter at organisasjonen ble mer etablert og tok i bruk Odd Nansens kontor stiftet de av den grunn en «Nansenhjelp-dag» på Fridtjofs Nansens fødselsdag den 10. oktober. Denne dagen gikk til å samle inn nødvendige penger til organisasjonen, arrangere foredrag, og opplyse om flyktningssituasjonen til hensikt om å skaffe seg sympatisører.⁸⁷ Odd Nansen forsøkte sammen med fru Helliesen Lund og frøken Filseth å skaffe seg donorer, noe flere var skeptiske til. Til tross for dette viser Ragnar Ulstein til i sin bok *Jødar på flukt*, til en kvinne som går så langt som å pantsette familiens eiendom som var verdt en formue for å bidra til Nansenhjelpens flyktingarbeid. Likevel var ikke denne summen stor nok for Centralpasskontoret som ønsket flere garantister.⁸⁸

Ettersom Nansenhjelpen ble ansett som en allmenn humanitær organisasjon som skulle bidra med hjelpearbeid til statsløse flyktinger, var planen i utgangspunktet å overbringe mat og medisiner til flyktinger i Mellom-Europa. Nansenhjelpen begynte derfor sin virksomhet i Østerrikes hovedstad, Wien, hvor flere tusen statsløse mennesker levde i urovekkende og forferdelige kår, med liten tilgang på mat, hvor organisasjonen opererte frem til mars 1938.⁸⁹ Etter Tysklands annektering av Østerrike ble Nansenhjelpens arbeid overført og forflyttet til Tsjekkoslovakia hvor også hjelpearbeidet fikk et nytt mål og fokus. Her var ikke formålet å gi materiell støtte, men å gi flyktingene mulighet om oppholdstillatelse i Norge. Nansenhjelpen ble gitt en kvote på maks 200 flyktinger og tilbudet gjaldt kun midlertidig oppholdstillatelse, slik at flyktingene kunne bruke Norge som transittland før de måtte finne et tredje land de kunne oppholde seg i.⁹⁰ Nansenhjelpen garanterte økonomisk for disse jødiske flyktingene, og fikk av den grunn hevet kvoten som til å begynne med var på kun 30 personer, ettersom Nansenhjelpens økonomi økte. Hovedårsaken til denne økningen var takket være pengene Nansenhjelpen fikk fra innsamlingsaksjonene som ble organisert. I tillegg, ble det gitt et støtte fra norske myndigheter på 25.000 kroner til flyktingeorganisasjonene i 1938 og 500.000 kr

---

⁸⁵ Brustad & Mork. «Nansenhjelpen og jødiske barneflyktinger», 84.

⁸⁶ Michelet, *Den største forbrytelsen*, 99-100. Vesaas, *Nansenhjelpens modige kvinner*, 22.

⁸⁷ Nansen, *Langs veien*, 79.

⁸⁸ Ulstein, *Jødar på flukt*, 15.

⁸⁹ Levin, «Barn På Flukt» 83. ; Niemi, Myhre, Kjeldstadli, *I nasjonalstatens tid*, 467. ; Vesaas, *Nansenhjelpens modige kvinner*, 25. Skjøsberg, «Norsk politikk overfor jødiske flyktinger», 87.

⁹⁰ Niemi, Myhre, Kjeldstadli, *I nasjonalstatens tid*, 475. ; Skjøsberg, «Norsk politikk overfor jødiske flyktinger», 87.

året etter, hvor en andel av dette gikk til Nansenhjelpen. På denne måten bidro norske myndigheter, som i utgangspunktet var skeptisk til de jødiske flyktingene, til at Nansenhjelpen hadde ressursene til å hjelpe flere av jødene til Norge.⁹¹

Fra og med sommeren 1939 fikk Nansenhjelpen på lovlig vis hentet ut jødiske barn i flere omganger fra Østerrike til Norge. Tidlig i juni ble 22 barn i 7-9 årsalderen fra Wien sendt til Norge på en slags «sommerleir» arrangert av Jødisk hjelpeforening i samarbeid med Nansenhjelpen, hvor de skulle tilbringe tre måneder.⁹² Hensikten var gjøre det lettere å få jødiske barn til Norge ved å arbeide rundt de strenge innreisereglene. Da «ferieoppholdet» gikk mot slutten ble det søkt om å forlengelse av de såkalte «Wienerbarna» sitt opphold basert på at tilstandene i Østerrike hadde forverret seg, noe som førte til at flere av barna fikk permanent oppholdstillatelse på den forutsetning at norske jøder sto ansvarlig for forsørgelsen.⁹³ Barna ble først plassert hos frivillige jødiske familier før de fikk tilbudet om å bo sammen i et barnehjem i Holbergs gate 21 anskaffet av den jødiske menigheten.⁹⁴ Til tross for at disse barna fikk oppholdstillatelse, var litt under 20 barn utilstrekkelig i forhold eksempelvis Sverige som på denne tiden tok inn 700 barn. En grunn til dette var at norske myndigheter var spesielt skeptiske til å ta inn barn uten foreldre.

I tillegg til «Wienerbarna» fikk flere jødiske barn komme til Norge utover høsten, og en aksjon ble organisert av Nansenhjelpen i løpet av våren 1939. Komitéen anmodet om innreisetillatelse til 100 barn. På dette svarte Centralpasskontoret at immigrasjon av barn var den «uheldigste tenkelige form for immigrasjon».⁹⁵ Ekspedisjonssjefen stilte seg også svært kritisk til dette antallet av barneflyktnigner, og kommenterte at:

I likhet med alle som i sin statsstilling medfør har hatt med dette spørsmålet å gjøre stiller jeg meg meget kjølig overfor oppholdstillatelse overfor jødiske barn ... Avgjørende for meg til å stille meg slik til barneplanene er selvsagt, at chansen for å brenne inne med barna er overveldende stor. Selvom vi betinget oss barnehjem-systemet ville vel disse barna etterhvert knytte slike forbindelser i Norge, at vi ikke blir kvitt dem, medmindre deres foreldre kommer seg ut til oversjøiske land og får dem eftersendt.⁹⁶

---

⁹¹ Skjøsberg, «Norsk politikk overfor jødiske flyktinger», 87-88.

⁹² Grünfeld & Holm, *Ninas barn*, 58. ; Johansen, *Oss selv nærmest*, 112. ; Michelet, *Den største forbrytelsen*, 100. ; Niemi, Myhre, Kjeldstadli, *I nasjonalstatens tid*, 475. ; Skjøsberg, «Norsk politikk overfor jødiske flyktinger», 92.

⁹³ Michelet, *Den største forbrytelsen*, 100. ; Skjøsberg, «Norsk politikk overfor jødiske flyktinger», 92.

⁹⁴ Ulstein, *Jødar på flukt*, 23. ; Vesaas, *Nansenhjelpens modige kvinner*, 43

⁹⁵ Notat, Justisdepartementet. 13.5.1939. Her sitert etter Johansen, *Oss selv nærmest*, 113.

⁹⁶ Notat, Justisdepartementet. 15. 5. 1939. Her sitert etter Johansen, *Oss selv nærmest*, 113.

Til tross for dette, forsøkte Centralpasskontoret å komme frem til et antall flyktninger som Norge var villige til å ta inn, og resulterer i å gi Nansenhjelpen en kvote på inntil 60 barn, hvor «Wienerbarna» allerede er inkludert i antallet. Videre, måtte de håndplukkete barna må bli godkjent av Centralpasskontoret, i tillegg til å bli legeundersøkt av en av deres utvalgte leger. Deres alder burde imidlertid ikke overstige 12 år, informasjon om foreldrenes flyktningsplaner måtte være tydelige og tilgjengelige. Dersom et barn ble adoptert kunne det ikke suppleres med et annet barn, og Nansenhjelpen var også økonomisk ansvarlig for alle 60 barn, i tillegg var de forpliktet til å returnere barna til sine pårørende innen tre år.⁹⁷ Etter mye skepsis fra norske myndigheter befant det seg likevel i august 1939 60 jødiske flyktningbarn uten foreldre i Norge.⁹⁸

Den 9. april 1940 måtte Nansenhjelpen rette blikket hjemover. Norge ble okkupert av tyske tropper, og om lag 430 jødiske flyktninger oppholdt seg i landet på denne tiden.⁹⁹ Nansenhjelpens kontorer ble ransaket av Gestapo etter informasjon om de jødiske flyktningene, men organisasjonens kartotek var ikke å finne.¹⁰⁰ Etter invasjonen ble det kaotisk stemning i kretsene som drev med flyktningarbeid, og informasjonen om de jødiske flyktningene kunne ikke falle i feil hender. Om morgenen på okkupasjonsdagen reiste Tove Filseth og Sigrid Helliesen Lund sporenstreks til Nansenhjelpens lokaler i Oslo og hentet ut de komprimerende dokumentene som inneholdt lister med informasjon om jødernes navn og adresser. De to kvinnene fikk hentet ut og fylt opp fru Helliesen Lund sin bil med hele flyktningkartoteket før de kjørte videre til Vinderen og brente opp alt sammen.¹⁰¹ Flere av arbeiderne i Nansenhjelpen jobbet hardt den dagen for å verne om de jødiske flyktningene sin sikkerhet. Kontorassistentene Odd Eidem og Ragnar Nordli forsøkte også å destruere Nansenhjelpens arkiver i tillegg til å hente ut reservepenger denne dagen. Da de ankom lokalet, sto hundrevis av redde flyktninger i trappene opp til Nansenhjelpens etasjer og søkte etter støtte fra hjelpeorganisasjonen. Eidem og Nordli forsøkte å rive opp dokumentene i tillegg til å tette toalettet med dem. Ødeleggelsen av kartoteket ga de fort opp, før de tok ut kontantene av pengeskabet og fordelte det ut til de livredde flyktningene før de sendte dem videre til svenskegrensen. Heldigvis fikk Filseth og Helliesen Lund ryddet opp i panikken som hadde foregått på Nansenhjelpens kontorer.¹⁰² Etter

---

⁹⁷ Grünfeld & Holm, *Ninas barn*, 78.

⁹⁸ Skjøsberg, «Norsk politikk overfor jødiske flyktninger», 92.

⁹⁹ Skjøsberg, «Norsk politikk overfor jødiske flyktninger», 83.

¹⁰⁰ Nansen, *Langs veien*, 135.

¹⁰¹ Bruland, *Holocaust i Norge*, 398. ; Jonassen, *Norske kvinner i krig*, 751. Lund, *Alltid Underveis*, 77. ; Michelet, *Den største forbrytelsen*, 188. ; Pryser, «Holocaust i innlandsregionen», 105 ; Ulstein, *Jødar på flukt*, 24. ; Ulstein, *Svensktrafikken*, 200. ; Vesaas, *Nansenhjelpens modige kvinner*, 116-117.

¹⁰² Bruland, *Holocaust i Norge*, 398-399 ; Vesaas, *Nansenhjelpens modige kvinner*, 116-117.

at Gestapo gransket Nansenhjelpens arkiver uten å finne noe informasjon om de jødiske flyktingene, formidlet Nansenhjelpens arbeidere at «etter okkupasjonen hadde de forlatt sine oppholdssteder alle sammen, og var spredt for alle vinder, utenfor vår kontroll».¹⁰³ Videre fortsatte Nansenhjelpen et forsiktig og varsomt arbeid under Gestapos overvåkning. Til tross for dette, måtte alt arbeid utenfor Norge stanses, og deres legasjoner i Østerrike, Tsjekkoslovakia og Polen kunne ikke lenger drives. Nansenhjelpens virksomhet baserte seg nå på å hjelpe flyktinger over til Sverige fram til organisasjonen ble lagt ned og stanset av Gestapo i november 1942.¹⁰⁴

2.3 Tove Filseth i aksjon

En av de viktigste aktørene i arbeidet med å hjelpe og få jødiske flyktinger i sikkerhet er kvinnen fra Lillehammer, Tove Filseth. Hun ble født i 1905 og var datter av Johan Filseth som var redaktør og grunnla den lokale venstrevendte avisen «Gudbrandsdølen». Som 32 åring fikk hun et brev fra Odd Nansen som ønsket henne som sekretær i hans nye organisasjon «Nansenhjelpen».¹⁰⁵ Filseth studerte på denne tiden i London hvor hun utdannet seg til å bli journalist på Oxford University. I årene før oppholdte hun seg i Belgia, Frankrike og Italia, og var en kvinne med stor reiselyst som likte å skrive, i tillegg behersket hun flere ulike språk som engelsk, fransk, tysk og dansk.¹⁰⁶ Likevel var hun usikker på om hun skulle takke ja til jobbtilbudet fra Nansen ettersom hun tvilte på om hun var rett person for sekretærjobben. Den 19 juli 1937 skriver hun et brev hjem til sin «søte tante Thora» hvor hun har bestemt seg for å ta stillingen i Nansenhjelpen: «Jeg er glad jeg har bestemt meg for stillingen hos Nansen, jeg tror det blir en utviklende stilling, og en stilling hvor man virkelig kan gjøre noget for å hjelpe litt på verdens elendiget, iallefald prøve på det.»¹⁰⁷ Arbeidet hun takket ja til virket både engasjerende og krevende og det inneholdt mye reising som passet henne perfekt. I tillegg til dette innebar en sekretærstilling i Nansenhjelpen en uforutsigbar hverdag med mye ansvar, hvor hun også fikk møte og komme i kontakt med statsledere og fremtredende politiske aktører som

---

¹⁰³ Nansen, *Langs veien*, 135.

¹⁰⁴ Mendelsohn, *Jødene i Norge*, 77. ; Nansen, *Langs veien*, 135. Vesaas, *Nansenhjelpens modige kvinner*, 196.

¹⁰⁵ Bruland, *Holocaust i Norge*, 463. ; Grünfeld & Holm, *Ninas barn*, 67. ; Pryser, «Holocaust i innlandsregionen», 105. ; Vesaas, *Nansenhjelpens modige kvinner*, 16-17. ; Slaatto, «Tove Filseth», 106.

¹⁰⁶ Slaatto, «Tove Filseth», 107. ; Riksarkivet Oslo, Pa 1662 – Tove Filseth Tau. F- Etterlatte papirer. F – 0001. Korrespondanse til den britiske legasjonen i Stockholm fra Tove Filseth, 8.4.1943.

¹⁰⁷ Riksarkivet Oslo, Pa 1662 – Tove Filseth Tau. F- Etterlatte papirer. F – 0001. Brev til tante Thora fra Tove Filseth. 19.7.1937.

ga henne god kunnskap om hvordan man skal snakke med og overbevise skeptiske myndigheter til å hjelpe uønskede jødiske flyktninger.

Tove Filseth sitt arbeid i Nansenhjelpen skulle først og fremst dreie seg om organisering og administrasjonen av innsamlingsaksjoner og pengene skulle gå til virksomheten organisasjonen drev i Wien. Som en slags «opplæring» fikk Filseth sommeren 1938 et vikariat ved Nansenkontoret i Genève som var opprettet i 1931 etter Fridtjof Nansens død, hvor hun skulle jobbe for lederen Michael Hansson og bidra med korrespondanse, i tillegg til å studere virksomhetens tilnæringsmetoder og systemer. Dette ga henne et bedre overblikk over flyktnings situasjonen i Europa, i tillegg til hvordan arbeidet med flyktninger organiseres.¹⁰⁸ Vikariatet i Genève tydeliggjorde alvoret i det arbeidet Filseth hadde påtatt seg, i tillegg var det både lærerikt og opplysende: «Idetheletatt synes jeg at de to siste år av mitt liv har vært både begivenhetsrike og utvilkende for mig, og denne tiden her i Genève er jeg glad for at jeg får med, jeg lærer meget både i mitt arbeide, og med hensyn til sproget.»¹⁰⁹ Videre fikk hun også ansvaret for planleggingen og utførelsen av «Nansenhjelp-dagen» da hun kom hjem igjen fra Sveits. «Jeg [...] kommer antagelig da hjem [...] for å arrangere Nansenhjelpdagen den 10. oktober, jeg gruer meg allerede for det, det er et vanvittig arbeidspress med disse store arragenemnter, og et altfor stort ansvar på mig alene.»¹¹⁰ Til tross for at Filseth fikk overveldende mye ansvar, var Nansendagen en mulighet for henne å skaffe seg flere kontakter, tilegne seg mer kunnskap innen flyktningshjelpfeltet, og til å snakke med ulike sympatisører og kollegaer.¹¹¹ Hennes arrangering av dagen ble en suksess og arrangementet fikk mye oppmerksomhet og blest rundt seg, til tross for at arbeidsmengden var stor. Fra og med denne høsten gikk hennes videre arbeid ut på å svare på en stor mengde telegrammer med panikkslagte mennesker rundt om i Europa, i tillegg til å delta i møter med komiteene hun oppnevnte for de ulike arbeidsfeltene.¹¹²

I Oslo var Filseth sin arbeidsmengde omfattende, og i et brev til sin tante skriver hun at hun har «nok å pusle med» og «jeg er snart kjed av alle disse midlertidige foranstaltninger som mitt liv etterhånden består av. Det kunde være deilig snart å falde litt til ro og ha en nogenlunde

---

¹⁰⁸ Riksarkivet Oslo, Pa 1662 – Tove Filseth Tau. F- Etterlatte papirer. F – 0001. Korrespondanse til den britiske legasjonen i Stockholm fra Tove Filseth, 8.4.1943. ; Slaatto, «Tove Filseth», 107. ; Vesaas, *Nansenhjelpens modige kvinner*, 30.

¹⁰⁹ Riksarkivet Oslo, Pa 1662 – Tove Filseth Tau. F- Etterlatte papirer. F – 0001. Brev til tante Thora og onkel Lau fra Tove Filseth. 16.7.1938.

¹¹⁰ Riksarkivet Oslo, Pa 1662 – Tove Filseth Tau. F- Etterlatte papirer. F – 0001. Brev til tante Thora og onkel Lau fra Tove Filseth. 16.7.1938.

¹¹¹ Vesaas, *Nansenhjelpens modige kvinner*, 28.

¹¹² Vesaas, *Nansenhjelpens modige kvinner*, 33.

sikker fremtid foran sig.».¹¹³ Til tross for dette fortsetter Filseth med sitt arbeid i Nansenhjelpen og ettersom situasjonen forverrer seg i Europa, blir hennes arbeidsoppgaver mer rettet mot å hjelpe jødiske og politiske flyktninger, og forsøke å overbevise myndighetene til å slippe flyktningene inn i landet.¹¹⁴ I desember i 1938 er Praha overfylt av flyktninger fra nabolandene og etter Münchenavtalen blir Tsjekkoslovakia en utsatt republikk. Filseth reiser ned og dagene blir fylt med møter, konferanser og visitter, og hun frykter hun har påtatt seg noe «meget vanskeligere enn jeg selv egentlig aner».¹¹⁵ I Tsjekkoslovakia skal Filseth i samarbeid med Ragnar Konstad – mannen som ønsket å begrense innvandring, velge ut om lag 200 voksne flyktninger som skulle få visum til Norge. Konstads oppgave var å kontrollere at flyktningene som blir tatt ut er «brukbare»; at de er friske, kan arbeide og at de ikke faller staten til byrde.¹¹⁶ Før Konstad ankommer starter Filseth organiseringen, hun skaffer leger, hjelp og kontorer til undersøkelser av flyktningene, og blir rørt av hvor mange mennesker som står klare til å hjelpe. Likevel føles det motløst og hun skriver hjem at «hvad nytter det alt sammen når man møter så stor motstann fra myndighetene, så man sliter sig ut for hvert enkelt individ man får inn, det er forbundet med så meget arbeide at vist ingen kan ane det.».¹¹⁷ Filseth jobber likevel på med minimale pauser og søvn: «Min dag begynner kl. ½ 8 morgen, og før 12 er det aldrig slutt, inatt holdet jeg paa til klokken 4.»,¹¹⁸ til tross for sitt harde arbeid og innsats klarer hun kun å hjelpe en liten andel av de rundt 200 000 desperate flyktningene i Praha.¹¹⁹

Flyktningkontoret Tove Filseth organiserte i Praha var hennes eget forslag. Dette initiativet var nødvendig ettersom Anschluss satt en stopper for arbeidet Nansenhjelpen utførte i Østerrike, og de trengte med dette et nytt kontor for å drive hjelpearbeid i Europa.¹²⁰ I starten av oppholdet var ingenting tilrettelagt for henne slik hun ble lovet, og det så ut til at hun måtte reise rundt og besøke ulike flyktningleirer for å lete opp flyktningene selv. Filseth organiserte derfor et møte i «Skoda-palasset» med de ulike representantene for hjelpearbeid i Tsjekkoslovakia slik at hun endelig fikk oversikt over flyktningene, og hva slags hjelp de

---

¹¹³ Riksarkivet Oslo, Pa 1662 – Tove Filseth Tau. F- Etterlatte papirer. F – 0001. Brev til tante Thora fra Tove Filseth. 1.10.1938.

¹¹⁴ Vesaas, *Nansenhjelpens modige kvinner*, 34.

¹¹⁵ Riksarkivet Oslo, Pa 1662 – Tove Filseth Tau. F- Etterlatte papirer. F – 0001. Brev til Mor fra Tove Filseth. 4.12.1938.

¹¹⁶ Michelet, *Den største forbrytelsen*, 101. ; Nansen, *Langs veien*, 81-82. ; Grünfeld & Holm, *Ninas barn*, 76. ; Ulstein, *Jødar på flukt*, 15.

¹¹⁷ Riksarkivet Oslo, Pa 1662 – Tove Filseth Tau. F- Etterlatte papirer. F – 0001. Brev til Mor fra Tove Filseth. 4.12.1938.

¹¹⁸ Riksarkivet Oslo, Pa 1662 – Tove Filseth Tau. F- Etterlatte papirer. F – 0001. Rapport til Odd Nansen fra Tove Filseth. 12.12.1938.

¹¹⁹ Grünfeld & Holm, *Ninas barn*, 72. ; Vesaas, *Nansenhjelpens modige kvinner*, 58.

¹²⁰ Vesaas, *Nansenhjelpens modige kvinner*, 61.

trengte.¹²¹ Møtet fikk oppmerksomhet fra menneskene som trengte hjelp i byen og hundrevis av møtte opp rundt Skoda-bygget for å bli plukket ut av «flyktningenes gode fe».¹²² Filseth fortsatte avhørene og synes det var vanskelig å skulle plukket ut noen få, til tross for dette forteller hun i en rapport til Odd Nansen at dette har hvertfall ikke Konstad et problem med: «man faar lyst til aa hjelpe dem alle ut, de ber saa ynkelig for sig, det er opprivende, og vanskelig å være haard. Konstad er glimrende til dette, jeg sa riktignok til ham et par ganger at han var for brutal».¹²³ Filseth var ikke redd for å si ifra til sjefen for Centralpasskontoret og hun ble også respektert nok til at han tok dette til seg og sa at «han skulde nok vaere forsiktigere siden».¹²⁴ Selv om dagene til Filseth var fulle av elendighet hvor hun fikk gode innblikk i forferdelighetene som foregikk i Europa og var nødt til å velge ut hvilke flyktninger som fikk hjelp, fikk hun også kjenne på livet ved å jobbe med den politiske eliten. Hun fikk massevis av ros og skryt for innsatsen sin og ble invitert på middager og sammenkomster med sentrale personer. Hun fikk med andre ord den anerkjennelsen og beundringen hun fortjente, som hun ikke fikk like mye av i Norge hvor andre gjentatte ganger tok æren for hennes prestasjoner.¹²⁵

Tove Filseth var tilbake i Oslo den 20. desember 1938 etter litt over to uker i Praha, men likevel var ikke arbeidet med flyktningene i Tsjekkoslovakia over. Den 15. mars 1939 ble Praha okkupert av tyske tropper og Filseth, sammen med Konstad, raste ned til den okkuperte byen for å hjelpe flere flyktninger ut.¹²⁶ De ankom byen fem dager senere og inntrykket som slo henne var «rystende» og «fullstendig kaotiske forhold».¹²⁷ De flyktningeorganisasjonene som Filseth tidligere hadde samarbeidet med var oppløst og deres ledere var enten arrestert, hadde flyktet eller forsvunnet. Dette gjorde det vanskelig å organisere hjelpearbeid. Mellom to til tre hundre mennesker hadde hørt falske rykter om at 500 nye flyktninger skulle få visa til Norge, og Filseth ble oversvømt av telefonsamtaler og mennesker som møtte opp på hotellrommet hennes, desperate etter hjelp: «jeg slap så og si ikke ut av mitt værelse.»¹²⁸ Å få disse flyktningene til Norge så ut til å bli mer krevende for hver dag som gikk og okkupasjonen var

---

¹²¹ Riksarkivet Oslo, Pa 1662 – Tove Filseth Tau. F- Etterlatte papirer. F – 0001. Rapport til Odd Nansen fra Tove Filseth. 12.12.1938. ; Vesaas, *Nansenhjelpens modige kvinner*, 63-64.

¹²² Vesaas, *Nansenhjelpens modige kvinner*, 64.

¹²³ Riksarkivet Oslo, Pa 1662 – Tove Filseth Tau. F- Etterlatte papirer. F – 0001. Rapport til Odd Nansen fra Tove Filseth. 12.12.1938.

¹²⁴ Riksarkivet Oslo, Pa 1662 – Tove Filseth Tau. F- Etterlatte papirer. F – 0001. Rapport til Odd Nansen fra Tove Filseth. 12.12.1938.

¹²⁵ Vesaas, *Nansenhjelpens modige kvinner*, 67.

¹²⁶ Pryser, *Jødeaksjonen*, 111. ; Riksarkivet Oslo, Pa 1662 – Tove Filseth Tau. F- Etterlatte papirer. F – 0001. Rapport fra Tove Filseth. Mars/april 1939. ; Vesaas, *Nansenhjelpens modige kvinner*, 71.

¹²⁷ Riksarkivet Oslo, Pa 1662 – Tove Filseth Tau. F- Etterlatte papirer. F – 0001. Rapport fra Tove Filseth. Mars/april 1939.

¹²⁸ Riksarkivet Oslo, Pa 1662 – Tove Filseth Tau. F- Etterlatte papirer. F – 0001. Rapport fra Tove Filseth. Mars/april 1939.

en stor grunn til dette. Rundt 500 personer hadde mistet passet sitt, grensene var i ferd med å stenge og Gestapo ga ikke lenger tillatelse til å emigrere. Filseth lagde en liste over ca. 25 flyktninger som ikke var mindre truet og som forhåpentligvis kunne komme seg ut på legalt vis. Hun forsøkte å kontakte myndighetene i tillegg til en rekke prominente personer i Gestapo som hun tidligere hadde kommet i kontakt med. Dette forsøket resulterte i flere ubehagelige situasjoner for Filseth og hun fikk raskt høre at «det var lite ønskelig at utledninger blandet sig op i tyskerne affærer.».¹²⁹

Konstad forsøkte også å bruke sine kontakter og sendte en liste på 30 flyktninger uten pass til godkjenning. Ventetiden på saksbehandlingen kunne ta opp til tre uker og for hver dag som gikk ble situasjonen mer alvorlig: «det gjaldt å handle hurtig, hver time og hver dag var kostbar. Og våre hjelpere og de flyktninger som vi med megen møyie hadde fått fatt på, blev i en rekke tilfeller så å si arrestert mellom fingrene på oss.».¹³⁰ Filseth og Konstad måtte derfor konsentrere seg om å få denne gruppen på 25 personer ut mens de hadde mulighet. Gruppen ble sendt videre med hvert sitt fremmedpass med stempel fra Centralpasskontoret. Samtidig som Filseth sørget for å få flyktingene legalt over grensen arbeidet hun med organiseringen av illegale transporter for andre flyktninger. Dette planla hun i samarbeid med Johann Støckner, men dette så ut til å være en vanskelig oppgave da det ikke var nok folk som hadde mulighet til å hjelpe med organiseringen. 30. mars blir Støckner arrestert på vei til Filseth hvor han skulle gi en rapport. I tillegg til penger og valuta, blir han også arrestert med flere dokumenter fra Nansenhjelpen i Tove Filseth sitt navn.¹³¹ Filseth og Konstad klarer i samarbeid med Den norske diplomaten Niels Christian Ditleff å få de 25 flyktingene til Norge, og hun skriver i sin rapport at «Jeg er av den mening at det for øieblikket ikke var mere å gjøre i Prag.».¹³² I slutten av april 1939 er Tove Filseth tilbake i Oslo og en stor mengde arbeid venter henne.¹³³

I Praha erfarte Filseth at det var barna forholdene under okkupasjonsstyre rammest hardest. En ny barne-aksjon ble planlagt og Filseth forhørte seg med andre hjelpeorganisasjoner som blant annet Røde Kors, for å diskutere om dette lot seg gjøre. Allerede i mars 1939 ble det som nevnt søkt om innreisetillatelse for 100 jødiske barn, og Nansenhjelpen fikk med tiden mulighet til å ta inn 40 barneflyktninger. Denne gangen var det Sigrid Helliesen Lund som fikk

---

¹²⁹ Riksarkivet Oslo, Pa 1662 – Tove Filseth Tau. F- Etterlatte papirer. F – 0001. Rapport fra Tove Filseth. Mars/april 1939

¹³⁰ Riksarkivet Oslo, Pa 1662 – Tove Filseth Tau. F- Etterlatte papirer. F – 0001. Rapport fra Tove Filseth. Mars/april 1939

¹³¹ Riksarkivet Oslo, Pa 1662 – Tove Filseth Tau. F- Etterlatte papirer. F – 0001. Rapport fra Tove Filseth. Mars/april 1939

¹³² Riksarkivet Oslo, Pa 1662 – Tove Filseth Tau. F- Etterlatte papirer. F – 0001. Rapport fra Tove Filseth. Mars/april 1939

¹³³ Vesaas, *Nansenhjelpens modige kvinner*, 74.

ansvaret for å plukke ut barna, mens Filseth organiserte fluktens hjemkomst fra Oslo.¹³⁴ Omtrent en måned senere bryter krigen mellom Finland og Sovjetunionen ut og arbeidet til Filseth og Helliesen Lund forsetter. De blir blant de første nordmennene som bidrar med hjelpearbeid og reiser til Finland i desember 1939.¹³⁵ I Finland skal de etablere et feltsykehus med norsk helsepersonell, i tillegg skal de i samarbeid med finske arbeidere være med på hjelpearbeid til flyktninger, og Filseth meldte seg villig til å organisere dette.¹³⁶ Filseth velger å oppsøke og snakke med ministeren og rådet i den finske legasjonen for å tilby hjelp til flyktningarbeidet i Finland på vegne av Nansenhjelpen. Hun skriver videre i et brev til sin mor at «De var meget elskverdige og taknemlige, og imorgen skal jeg dit bort igjen og avtale nærmere detaljer. [...] Skal også snakke med minister-fruen imorgen, hun er selv meget interessert i dette arbeidet.»¹³⁷ Det er tydelig at Tove Filseth er vant til å snakke med ulike myndigheter og har blitt selvsikker når det kommer til organisering av flyktningarbeid.

Fra og med våren 1940 står plutselig flyktningene som Tove Filseth har jobbet iherdig med å redde i samme fare som før; Norge er under tysk okkupasjonsstyre og Nansenhjelpens virksomhet må igjen endre fokus. Filseth var klar over hva som innebar i en okkupasjon da hun var en av få som hadde sett brutaliteten på nært hold. Etter at hun og Hellisen Lund brenner flyktningkartoteket 9. april, står de ovenfor nye utfordringer. Jødeforfølgelsene forverrer seg, og et par år senere skjer det to runder med deportasjoner av jøder hvor det blir essensielt for kvinnene i Nansenhjelpen å varsle de som er i fare. Til tross for dette er oversikten over flyktningenes adresse allerede brent og de to kvinnene angrrer på at de ikke gjemte kartoteket.¹³⁸ I løpet av de neste årene går Filseth sitt arbeid ut på å bistå med materiell til de som trenger det i form av klær, pengegaver eller sengetøy. Hun holder også kontakten med flyktningene som oppholder seg i Norge og prøver å hjelpe med det hun kan.¹³⁹ Det er tydelig at Filseths organisering og administrering av økonomien i Nansenhjelpen var godt planlagt ettersom fosterforeldrene til jødiske flyktningbarn mottok støtte helt frem til høsten 1942.¹⁴⁰ Etter deportasjonen av de mannlige jødene 26. oktober 1942 var kvinnene i Nansenhjelpen i gang med å hjelpe de resterende jødene ved å finne steder de kunne gå i dekning, og ved å planlegge

---

¹³⁴ Lund, *Alltid Underveis*, 66.

¹³⁵ Jonassen, *Norske kvinner i krig*, 70. ; Lund, *Alltid Underveis*, 70.

¹³⁶ Riksarkivet Oslo, Pa 1662 – Tove Filseth Tau. F- Etterlatte papirer. F – 0001. Brev til Mor fra Tove Filseth. 17.12.1939.

¹³⁷ Riksarkivet Oslo, Pa 1662 – Tove Filseth Tau. F- Etterlatte papirer. F – 0001. Brev til Mor fra Tove Filseth. 11.12.1939.

¹³⁸ Ulstein, *Jødar på flukt*, 25.

¹³⁹ Vesaas, *Nansenhjelpens modige kvinner*, 125, 136.

¹⁴⁰ Vesaas, *Nansenhjelpens modige kvinner*, 146.

flukt over til Sverige.¹⁴¹ Filseth oppsøkte også den tyske SS-offiseren Willhelm Wagner i Oslo i flere omganger. Han var ansvarlig for deportasjonen jødene, og Filseth forsøkte å forsvare jødene og tale deres sak, da hun var vant med uniformerte menn som hadde et annet jødesyn enn henne, og ikke redd for å ta kontakt. Den 1. november 1942 hadde hun sitt siste møte med Wagner som setter henne i en utrygg posisjon. I møtet truer han med å tiltale henne for høyforræderi og krigsrettsak dersom hun ikke gir opp sin virksomhet med å hjelpe jødene.¹⁴² Tove Filseth så seg dermed nødt til å flykte til Sverige hvor hun ble registrert 8. november, en uke etter hennes møte med Wagner.¹⁴³ Fra Sverige fortsatte hun sin virksomhet ved å hjelpe statsløse flyktninger.

2.4 Konklusjon

Norge førte en streng innvandringspolitikk i perioden før og under andre verdenskrig. En økende grad av mennesker så seg nødt til å flykte fra Hitlers antisemittiske regi, og Norge var kritiske til å åpne opp grensene, i likhet med andre europeiske land. Spesielt skeptiske var de ovenfor jødene da norske myndigheter var redd en utvikling av antisemittisme skulle utfolde seg og de ønsket ikke å få et «jødeproblem» i likhet med utviklingen som skjedde i andre europeiske land. Nansenhjelpen var en av få organisasjoner som satt søkelyset mot jødene og prioriterte hjelpearbeid med denne gruppen. De klarte å legge et press på myndighetene til å slippe inn et vist antall jødiske flyktninger mot at de ikke var en økonomisk byrde for landet. I regi av Nansenhjelpen ble det derfor organisert flere innsamlingsaksjoner og flere frivillige meldte seg for å hjelpe til med å donere penger. På denne måten kunne Nansenhjelpen være ansvarlige for de jødiske flyktningene ved å arbeide rundt de strenge innvandringslovene. En av hovedaktørene i dette arbeidet var sekretæren Tove Filseth. Hun var bakteppet og holdt de fleste trådene til organisasjonen. Hennes innsats og arbeid åpnet opp for at flere hundre jødiske flyktninger, inkludert flyktningbarn, fikk muligheten til å unnslippe elendighetene og komme seg i trygghet. I perioden mellom 1937 og før hun flyktet i 1942 fikk hun tilegnet seg en masse kunnskap rundt flyktningarbeid, organisering og administrasjon, og hvordan en skal gå frem med for å overbevise myndighetene til å hjelpe. Denne kunnskapen var essensiell for Tove Filseth i hennes videre arbeid med statsløse flyktninger i Sverige.

---

¹⁴¹ Ulstein, *Jødar på flukt*, 131-132.

¹⁴² Bruland, *Holocaust I Norge*, 224-225. ; Michelet, *Den største forbrytelsen*, 102. ; Pryser, *Jødeaksjonen*, 113. ; Vesaas, *Nansenhjelpens modige kvinner*, 187.

¹⁴³ Pryser, *Jødeaksjonen*, 113 ; Vesaas, *Nansenhjelpens modige kvinner*, 193.

3 Statsløse flyktninger i Sverige 1942-1944

3.1 Svensk innvandringspolitikk: Fra restriktiv til åpen?

Den svenske flyktningpolitikken var i utgangspunktet restriktiv på 1930 og 1940 – tallet, og spesielt mot de jødiske flyktningene ettersom den var preget av antisemittisme.¹⁴⁴ Likevel har flere historikere pekt på en endring av politikken utover 40-tallet og særlig da norske og danske jøder sto ovenfor deportasjoner i sine tyskokkuperte land. Frem til dette punktet hadde Sveriges innvandringspolitikk blitt sterkt preget av andre lands handlinger i tillegg til krigens utvikling.¹⁴⁵ I likhet med den norske flyktningpolitikken, reagerte svenske myndigheter med å stenge grensene, innføre visumtvang, og avvise jødiske flyktninger ettersom situasjonen forverret seg i Europa og flyktningepresset økte. Svenske myndigheter ville holde jødene utenfor landet da de ikke ønsket en «invasjon» av «øst-jøder».¹⁴⁶ I forbindelse med krigsutbruddet i 1939 ble det også innført visumkrav for borgere i alle land unntatt Norden, som ikke ble pålagt visum før 1940 og 1941.¹⁴⁷ Denne restriktive politikken ble opprettholdt selv etter flere politikere og sosialdemokrater anmodet om en mer liberal flyktningpolitikk ovenfor de jødiske flyktningene. I likhet med i Norge, ble politiske flyktninger prioritert og denne gruppen hadde bedre forutsetninger for oppholdstillatelse. De jødiske flyktningene ble ikke ansett som politiske flyktninger og sosialdemokratene ønsket derfor en utvidelse av flyktningbegrepet slik at det også skulle omfatte personer som ble tvunget til å forlate hjemlandene av «rasepolitiske grunner». Det var opp til myndighetene å gi begrepet «politisk flyktning» en betydning, men til tross for dette forble begrepet udefinert. Likevel gjorde myndighetene det klart at «raseflyktninger», det vil si jøder som flyktet som følge av å ha blitt forfulgt for å være jøder, ikke skulle bli ansett som politiske flyktninger.¹⁴⁸

De jødiske flyktningene som emigrerte på grunn av raseforfølgelse fikk ikke de samme rettighetene eller hjelpen som de som ble ansett som politiske flyktninger. Likevel kunne disse «raseflyktningene» bli tatt imot av humanitære årsaker, men bare i begrensede antall og kun hvis det ikke var noen risikoer eller ulemper av forskjellige slag for den Svenske stat. Hovedsakelig ønsket svenske myndigheter, i likhet med de norske, å ta imot transittmigranter, altså flyktninger som skulle bo i Sverige for en kort periode før de reiste videre til et annet land.

---

¹⁴⁴ Andersson & Geverts, «Innledning», 10-11, 15. ; Geverts, *Ett främmande element i nationen*, 26.

¹⁴⁵ Geverts, *Ett främmande element i nationen*, 26.

¹⁴⁶ Andersson & Geverts, «Innledning», 12.

¹⁴⁷ Andersson & Geverts, «Innledning», 15.

¹⁴⁸ Andersson & Geverts, «Innledning», 13.

Av den grunn, ble det etablert kvoter hovedsakelig for denne gruppen.¹⁴⁹ Ettersom begrepet «politisk flyktning» aldri ble ordentlig definert, var det opp til utlendingsforvaltningen å bestemme hvilke flyktninger som skulle bli anerkjent som dette. Da byråkratene fastslo at jødiske flyktninger ikke kunne regnes som politiske flyktninger fordi de «kun» ble forfulgt på bakgrunn av sin rase, var de også varsomme mot å slippe denne gruppen inn i landet. Dette privilegiet skulle være forbeholdt de «ekte» flyktningene, og risikoen for at de ville «brenne inne» med jødene ble større ettersom jødene ikke kunne returnere til sine hjemland. Utlendingsloven formulerte at Sverige ikke kunne avvise politiske flyktninger, og løsningen ble derfor å forhindre de jødiske flyktningene fra å komme inn i landet.¹⁵⁰ Dette illustrerer at i likhet med norske myndigheter, ble den svenske flyktningpolitikken påvirket av antisemittisme og fremmedfrykt. På grunn av bekymringen for at jødiske flyktninger skulle slå seg ned i Sverige, implementerte myndighetene midlertidige oppholdstillatelser som en løsning for å sikre at dette ikke skjedde. Svenske myndigheter ville også garantere at de jødiske flyktningene som først fikk oppholdstillatelse, ikke skulle ligge landet økonomisk til last ettersom kun et begrensede antall «raseflyktninger» ble tatt imot. Til tross for dette ble Sveriges flyktningpolitikk mer åpen ettersom jødene fra de nordiske landene sto i fare. En grunn til dette kan være at denne gruppen ikke skapte like stor fremmedfrykt blant svenske myndigheter.

Etter hvert som krigen utfoldet seg i Europa, blir den svenske flyktningpolitikken endret hvor den går fra å ha relativt lukkede grenser, til å ta imot en storstilt mengde av ulike flyktninggrupper ved slutten av krigen. Dette blir kalt «Den flyktningpolitiska omsvängning» og flere historikere har pekt på at denne endringen skjer særlig etter okkupasjonen av Norge og Danmark.¹⁵¹ Likevel er det en uenighet om hvilket tidspunkt denne endringen faktisk trer i kraft, i tillegg til hvilken gruppe flyktninger som fikk spesielt kjenne på denne lettelsen i flyktningpolitikken. Karin Kvist Geverts har i sin doktorgrad forsøkt å svare på tidspunktet for denne omveltningen i flyktningpolitikken, og viser at mellom 1942 og 1943 synker prosentandelen over antall avslåtte visumsøknader som tyder på at en reversering i politikken skjedde en gang i løpet av disse årene.¹⁵² Dersom man ser på antall godkjenninger i 1942 og sammenligner denne statistikken med året etter, er det en vesentlig forskjell i behandlingen av jødiske søknader mellom de to årene. I de første månedene av 1943 fikk de aller fleste flyktningene godkjent søknadene, og slik var det tilsynelatende ikke i 1942. Man kan imidlertid

---

¹⁴⁹ Andersson & Geverts, «Innledning», 13.

¹⁵⁰ Andersson, «En innerlig bön», 99.

¹⁵¹ Geverts, *Ett främmande element i nationen*, 26, 174.

¹⁵² Geverts, *Ett främmande element i nationen*, 177.

finne unntak, og helt frem til september 1943 kan man finne eksempler på jøder som ikke fikk godkjent søknader om visum. Ettersom aksjonen mot jødene i Danmark startet i oktober 1943 hvorav mesteparten av jødene flyktet til Sverige, kan dette være en mulig forutsetning for at svenske myndigheter så det nødvendig med en endring i flyktningpolitikken.¹⁵³ I tillegg til dette skrev den svenske avisen *Dagens Nyheter* den 3. oktober 1943 at «Sverige villigt ta emot alla de danska judarna».¹⁵⁴ Av den grunn kan det konkluderes at svenske myndigheter førte en flyktningpolitikk som gikk fra restriktiv til mer åpen mot slutten av 1942, likevel var ikke dette en plutselig og øyeblikkelig omveltning, men ifølge Geverts, var dette en mer gradvis prosess. Til tross for dette, var det ikke før de danske jødene sto ovenfor deportasjoner at man kan se en reell endring i flyktningpolitikken.¹⁵⁵

3.2 Svenske myndigheters kategorisering av flyktninger

I takt med en økende strøm av jødiske flyktninger til Sverige, begynte de svenske byråkratene å frykte en «invasjon» av jøder, og at dette ville føre til ytterligere antisemittisme. Dette skapte mange diskusjoner i media om hvorvidt Sverige sto ovenfor en «invasjon» av jøder. Svenske myndigheter satt i gang med å kategorisere flyktningene, og det kan tenkes at grunnen til dette var for å få en oversikt over hvor mange jøder som oppholdte seg i landet, i tillegg til å kontrollere hvor mange de skulle slippe inn. Svenske myndigheter måtte likevel være forsiktig med hvordan de skulle kategorisere flyktningene, til tross for dette ble de påvirket av den nazistiske definisjonen av «jøde» basert på Nürnberg-lovene. Ettersom denne definisjonen hadde en rasistisk ordlyd, så svenske myndigheter seg nødt til å omformulere definisjonen i tillegg til å skrive ned informasjonen om jødene i koder. Kodespråket ble imidlertid mindre brukt etter 1939 når Socialstyrelsen igangsatte en utlendingtelling med spørsmål rettet mot flyktningene og deres foreldre, og hvorvidt de var jøder. Det var imidlertid informasjon om «rase» og ikke «religion» myndighetene var ute etter, ettersom jødene var den eneste gruppen som ble spurt om sine religiøse tro.¹⁵⁶

Etter at utlendingsloven av 1937 ble iverksatt i 1938, ble Socialstyrelsen tildelt ansvaret for behandlingen av utlendingssaker, inkludert utstedelse av oppholds- og arbeidstillatelser, fremmedpass og identitetsbevis, og visumforlengelse. Dette ansvaret lå frem til dette tidspunktet hos Utenriksdepartementet, som nå kun beholdt ansvaret for utstedelse av

---

¹⁵³ Geverts, *Ett främmande element i nationen*, 179. ; Lindegaard, *Landsmenn*, overs. Gaustad, 11.

¹⁵⁴ *Dagens Nyheter*, 3. oktober 1943, 1. ; Lindegaard, *Landsmenn*, overs. Gaustad, 317.

¹⁵⁵ Geverts, *Ett främmande element i nationen*, 180.

¹⁵⁶ Andersson & Geverts, «Innledning», 15. ; Geverts, *Ett främmande element i nationen*, 87, 177.

innreisevisum til visumpliktige utlendinger.¹⁵⁷ Mellom 1933 og 1939 ble de om lag 2000 jødene som klarte å ta seg inn i Sverige registrert av Socialstyrelsen under kategori «m» som refererte til mosaikktroende. Socialstyrelsen satt også en «m» ved siden av navnene til personer med en annen trosbekjennelse enn mosaikk, i tillegg finnes det eksempler på «ariske» kvinner som var gift med jødiske menn som også ble kategorisert med en «m». Dette tydeliggjør at kategoriseringen gikk ut på flyktningenes «rase» og ikke deres religion.¹⁵⁸ Som et resultat av utlendingstillingen og myndighetenes «rasedefinisjon» ble norske og danske jøder som klarte å flykte til Sverige i 1942 og 1943, ikke kategorisert som nordmenn og dansker slik deres ikke-jødiske landsmenn ble, men de ble i stedet kategorisert som jøder. Geverts påpeker likevel at det ikke er dokumentert noen tilfeller der de norske jødiske flyktningene ble behandlet dårligere eller hadde vanskeligheter med å få oppholdstillatelse sammenlignet med de ikke-jødiske norske flyktningene.¹⁵⁹

Selv om det ikke finnes dokumentasjon på tilfeller der de jødiske norske flyktningene ble behandlet dårligere enn deres ikke-jødiske landsmenn, kan det likevel virke diskriminerende å klassifisere dem som «jøder» i stedet for «nordmenn». Kun noen år før nordmenn ble tvunget på flukt til Sverige, førte svenske myndigheter en spesielt diskriminerende politikk ovenfor jødene, og det kan derfor være naturlig at denne diskriminerende forskjellsbehandlingen på flyktninger satte sine spor. Den 15 november 1938 søkte et ektepar om oppholdstillatelse i Sverige, hvor mannen ble beskrevet som «jødisk av fødsel», mens kvinnen ble omtalt som «helt arisk», i tillegg hadde hun en bror som var bosatt i Sverige. Til tross for at de hadde med seg sine to små barn og opplyste om planene sine om å emigrere til USA, ble ekteparet nektet oppholdstillatelse. Det som er interessant her, er at kvinnen søkte på nytt om oppholdstillatelse i september året etter, og denne gangen ble søknaden godkjent. I denne omgangen hadde hun ikke med seg sin ektemann som var «jødisk av fødsel», hennes bror bodde ikke lenger i Sverige, hun kunne ikke gi noen økonomisk garanti, og hun skulle ikke lenger bruke Sverige som et transittland. Likevel ble hennes søknad om oppholdstillatelse godkjent, og hun ble etter ti år svensk statsborger. Mannen fikk derimot aldri oppholdstillatelse.¹⁶⁰

Til tross for at det var vanskeligere for jødiske flyktninger å få innreise – og oppholdstillatelse i Sverige, var også sosiale og økonomiske faktorer med på å bestemme hvilke jøder som ble prioritert. Den mosaiske menigheten i Stockholm sin hjelpekomité var en av

---

¹⁵⁷ Andersson & Geverts, «Innledning», 14.

¹⁵⁸ Andersson, «En innerlig bön», 109-110. ; Andersson & Geverts, «Innledning», 15. ; Geverts, *Ett främmande element i nationen*, 88.

¹⁵⁹ Andersson & Geverts, «Innledning», 17. ; Geverts, *Ett främmande element i nationen*, 194.

¹⁶⁰ Andersson, «En innerlig bön», 95-96.

forsamlingene som var med på å velge ut hvilke jødiske flyktninger som skulle få søknadene sine sendt videre til Socialstyrelsen. I utgangspunktet hadde ikke svenske myndigheter noen klare regler eller retningslinjer som den mosaiske menigheten måtte forholde seg til, likevel tok Utenriksdepartementet og Socialstyrelsen inspirasjon fra amerikanske myndigheter som eksempelvis viseringsplikt ved innreise. I 1938 kommer det imidlertid frem i en møteprotokoll hvilke retningslinjer hjelpekomitéen skulle følge. Vurderingen av hvilke flyktninger som skulle få godkjent visumsøknad ble dermed gjort med hensyn til hvorvidt flyktningene hadde planene om å emigrere videre, om de hadde egne midler og resurser for eget livsopphold, om de fikk økonomisk støtte av slektninger, og om de allerede hadde slektninger i Stockholm.¹⁶¹ Socialstyrelsen hadde også visse retningslinjer for hvordan de skulle ta beslutninger i flyktningsakene. Tidligere svenske statsborgere som hadde opprettholdt kontakt med Sverige kunne forvente å få oppholdstillatelse, samt slektninger, eldre foreldre, alenemødre og søsken av allerede ankommende flyktninger som var i en stabil økonomisk situasjon.¹⁶² Historiker Pontus Rudberg påpeker at andre menn enn foreldre og søsken, nærmere bestemt «enslige menn», blir sjeldent nevnt og man kan derfor tenke seg at denne gruppen ble nedprioritert av Socialstyrelsen.¹⁶³ Kvinner ble derimot ansett som en mer «godkjent» flyktninggruppe og fikk lettere innvilget søknadene sine. En grunn til dette kan være at de ikke var en like stor trussel for det svenske jobbmarkedet, eller at den mosaiske menigheten prioriterte kvinnene sine søknader, da de hadde større tro på at disse ville bli godkjent av Socialstyrelsen. Rudberg påpeker at en annen mulig tolkning kan være at menigheten valgte å gi prioritet til kvinner, eldre og barn, da disse gruppene ble ansett som mer utsatte og hadde størst behov for hjelp.¹⁶⁴

Dersom man studerer antall godkjenninger av flyktningsenes søknader er det tydelig at svenske myndigheter foretrakk visse yrker over andre. Etersom det var mangel på arbeidskraft innenfor huslige yrker, kunne det i visse tilfeller bli gitt oppholdstillatelse til jødiske hushjelpere, og det finnes eksempler på flyktningeutvalg som hentet inn kvinnelige flyktninger som kunne arbeide som kjøkkenassistenter. Likevel var ikke dette alltid en tilstrekkelig grunn for å få innvilget opphold i Sverige. De tyske flyktingene, og særlig forretningsmennene som utgjorde en stor del av de jødiske flyktingene, møtte også en restriktiv holdning fra myndighetene.¹⁶⁵ I tillegg til forretningsmennene, ble også kontoransatte, tjenestepiker, arbeidsledere og lignende

---

¹⁶¹ Rudberg, «Restriktivitet eller generositet?», 215-216.

¹⁶² Andersson, «En innerlig bön», 103-104. ; Rudberg, «Restriktivitet eller generositet?», 219.

¹⁶³ Rudberg, «Restriktivitet eller generositet?», 219.

¹⁶⁴ Andersson, «En innerlig bön», 106. ; Geverts, *Ett främmande element i nationen*, 27.; Rudberg, «Restriktivitet eller generositet?», 224.

¹⁶⁵ Andersson, «En innerlig bön», 103-104. ; Frohnert, «De behöva en fast hand över sig», 239. ; Rudberg, «Restriktivitet eller generositet?», 218-219.

yrker møtt med flere avslag på søknadene sine, og under halvparten av tilfellene fikk de godkjent sine søknader. Flyktingene som arbeidet innenfor offentlige tjenester som blant annet håndverkere, bedriftsledere, selgere, lærere og studenter, fikk imidlertid i over halvparten av tilfellene godkjent sin visumsøknad av Socialstyrelsen. Rudberg argumenterer for at årsakene til den lave forekomsten av godkjente søknader blant ansatte i bedrifter og kontorer, frilansere, hushjelper og lignende yrkesgrupper kan skyldes at de muligens ikke hadde de samme forutsetningene for å møte innvandringskravene. Alternativt kan det være at svenske myndigheter vurderte dem som en større økonomisk byrde.¹⁶⁶ I april 1940 ville Socialstyrelsen at flyktingene ikke skulle arbeide eller oppholde seg i de tre dyreste og største byene: Göteborg, Malmø og Stockholm, og ville heller at de skulle søke arbeid i distriktene hvor de kunne utføre jordbruks – og skogsarbeid, en av de jobbene det var lettest å få arbeidstillatelse til da det var mangel på arbeidskraft innenfor dette feltet. Socialstyrelsen argumenterte for at dette gjorde opp for den gjestfriheten de hadde gitt flyktingene, og at dette var måten å vise lojalitet og takknemlighet ovenfor landet.¹⁶⁷

3.3 Tove Filseths hjelpearbeid som flyktning selv

Etter at Tove Filseth ankom Sverige og selv ble flyktning, fikk hun mulighet til å fortsette sitt flyktingarbeid. Hun ble ansatt ved den Kongelige Norske Legasjonen i Sverige, og samtidig utførte hun ulike oppdrag for Socialstyrelsen.¹⁶⁸ Hun fungerte dermed som et bindeledd mellom flyktingene og de svenske myndighetene, og forsøkte i stor grad å kontakte «viktige» og innflytelsesrike personer som kunne hjelpe Filseth og dermed flyktingene på den måten de kunne. I et brev til Herr Sekretär Arnheim den 29. november 1942 skriver hun om de statsløse norske flyktingene som har ankommet Sverige og at de sammen kan «dröfte hvert enkelt tilfelde».¹⁶⁹ Dette gjorde hun for å vurdere situasjonen til hver enkelt flyktning, inkludert deres personlige og økonomiske behov. Etter at de mest nødvendige og essensielle behovene for å overleve var blitt tatt hånd, gikk arbeidet over til å organisere oppholds – og arbeidstillatelse til flyktingene, i tillegg til å sikre at de fikk økonomisk støtte slik at de kunne bli så uavhengige

---

¹⁶⁶ Rudberg, «Restriktivitet eller generositet?», 223.

¹⁶⁷ Frohnert, «De behöva en fast hand över sig», 237-238.

¹⁶⁸ Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 1. Brev til Dr. Vlad. Kučera fra Tove Filseth. 3.3.1943. ; Ö I : 2. Brev til Kontorsjef ved Kongl. Norske Legasjon fra Tove Filseth. 26.1.1943 ;

¹⁶⁹ Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 2. Brev til Sekretär Arnheim fra Tove Filseth. 29.11.1942.

som mulig, og klare seg selv.¹⁷⁰ De svenske myndighetene var som nevnt opptatte av at flyktingene ikke skulle ligge landet til last, og det var derfor viktig at flyktingene kom raskt i arbeid. I samme brev informerer Filseth om at flere av de norske statsløse flyktingene hadde de ressursene som skulle til for å klare seg selv: «Som De ser av disse notater skulde denne kategori av flyktinger ikke være noe stort problem, da jo svært mange av dem har egne midler, og en stor del vel også kan anbringes i arbeidslivet her i Sverige.»¹⁷¹ Det er tydelig at hun ville forsikre og informere om at disse menneskene ikke skulle bli en plage ettersom svenske myndigheter var skeptiske til jødiske flyktinger, og den økonomiske byrden de kunne påføre. Dette finner man også eksempler på i Filseth sine forslag til flyktingenes plassering i Sverige, hvor hun skriver at Dr. Georg Winterfeld vil «kunne underholde seg og sin familie uten å ligge den Svenske Stat til byrde. Han har også en god del egne midler til disposisjon i Sverige.»¹⁷²

En stor mengde statsløse flyktinger fra Norge og Danmark ble i første omgang plassert i en flyktingleir i Alingsås etter hvert som de ankom Sverige i 1942 og 1943, og en av Filseths oppgaver var å skaffe dem arbeid i tillegg til identitetsbevis. Filseth sendte blant annet skjemaer med hensikt om å hjelpe flyktingene å få enten norsk pass, identitetsbevis eller svensk fremmedpass. Disse skjemaene måtte inneholde opplysninger om flyktingenes familieforhold og statsborgerskap, i tillegg til informasjon om deres foreldres statsborgerlige forhold.¹⁷³ Videre sendte Filseth disse identitetsbevisene til Socialstyrelsen sammen med en søknad om oppholdstillatelse. Gjennom sitt arbeid i Ålingsås kom hun i kontakt med 600 til 700 danske og statsløse flyktinger, og etter omtrent et år var 75% av disse menneskene i arbeid, hadde egne hjem og en egen økonomi å leve av. Filseth skriver i notatet «forslag til arbeidsplan for mitt arbeid i Kungl. Socialstyrelsen.» at en stor mengde av disse flyktingene henvendte seg til henne dersom de trengte både råd og veiledning, klær, forlengelse av oppholdstillatelse, barnevogn eller møbler. Med andre ord ble Filseth personen de kontaktet dersom de trengte noe. Videre skriver hun at det er viktig at disse personene kan kontakte noen som kjenner til dem, og at:

Det er også av betydning at man har et bindeledd direkte mellom Flyktingekontoret og Kungl. Socialstyrelsen når det gjelder pass og arbeidstillatelser etc. [...] Vedkommende

---

¹⁷⁰ Vesaas, *Nansenhjelpens modige kvinner*, 251.

¹⁷¹ Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 2. Brev til Sekretär Arnheim fra Tove Filseth. 29.11.1942.

¹⁷² Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 2. Rapport til Kamrer W. Frank ved Socialstyrelsen fra Tove Filseth.

¹⁷³ Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 1. Brev til Tove Filseth fra H. Jacobsen ved Kgl Norsk legasjon 5.1.1943.

kan da lettere begrunne og klarlegge saken for vedkommende tjenestemann i Socialstyrelsen på grunnlag av sitt kjennskap til flyktningene.».¹⁷⁴

Filseth argumenterer videre for at hun burde være den personen flyktningene forholder seg til på daglig basis, da hun kan gi dem den spesielle behandlingen som er nødvendig. Hun sier også at hun allerede har gode kontakter i Stockholms Stads og at det er viktig å ha et samarbeid med de ulike organisasjonene som er med på å gi støtte, som Israels kommisjonen og Redda Barnen.¹⁷⁵ Dette illustrerer hvor viktig rolle Tove Filseth hadde i Sverige i sitt arbeid med flyktningene, i tillegg til hvordan hun gjorde seg selv essensiell ved å vise at hun var av vesentlig betydning, og at hennes arbeid var en ressurs for svenske myndigheter og flyktningene.

Tove Filseth fikk også i oppdrag fra Socialstyrelsen å ta seg av de om lag 200 til 300 statsløse flyktningene som kom fra Norge etter jødeaksjonene i Norge høsten 1942. Etter at hun fikk organisert arbeid og hjem til alle, var det fortsatt, i likhet med de danske statsløse flyktningene, henne denne gruppen forhørte seg til, søkte råd og stilte spørsmål til. Hun nevner i «Forslag til arbeidsplan for mitt arbeid i Kungl. Socialstyrelcen.» at hennes viktigste oppgaver i forhold til dette var å plassere de 30 foreldreløse barna i private hjem og barnehjem, skaffe nok økonomisk støtte til de menneskene som ikke selv hadde mulighet til å arbeide, tilrettelegge for arbeids – og oppholdstillatelser, i tillegg til å rådføre de som var blitt syke. Hun avslutter med å diskutere hjemsendelsen av de statsløse flyktningene til Norge, og viktigheten av dette «ikke bare rent juridisk og praktisk, men kanskje aller mest av rent menneskelig betydning, og jeg har derfor forlegst tatt dette spørsmål opp til behandling og håper på et fordelaktig resultat.».¹⁷⁶ Filseth tok med andre ord på seg mye arbeid og ansvar rundt organiseringen av hundrevis av statsløse flyktninger, og skriver til Socialstyrelsen den 25. november 1942, etter å skulle hjelpe alle disse menneskene som flyktning selv at «Hvis Socialstyrelsen ikke har noe imot det, vilde jeg gjerne få meg et par dages pause nu, da jeg merker at reaktionen efter den siste tids opplevelser begynner å melde seg.».¹⁷⁷ Filseth var til tross for dette raskt i gang med sin flyktninghjelp, og hennes korrespondansen viser at denne pausen kan ikke ha vart lenge.

---

¹⁷⁴ Riksarkivet Oslo, Pa 1662 – Tove Filseth Tau. F- Etterlatte papirer. F – 0001. «Forslag til arbeidsplan for mitt arbeid i Kungl. Socialstyrelcen.».

¹⁷⁵ Riksarkivet Oslo, Pa 1662 – Tove Filseth Tau. F- Etterlatte papirer. F – 0001. «Forslag til arbeidsplan for mitt arbeid i Kungl. Socialstyrelcen.».

¹⁷⁶ Riksarkivet Oslo, Pa 1662 – Tove Filseth Tau. F- Etterlatte papirer. F – 0001. «Forslag til arbeidsplan for mitt arbeid i Kungl. Socialstyrelcen.».

¹⁷⁷ Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 2. Brev til Kamrer Frank ved Kgl. Socialstyrelsen fra Tove Filseth. 25.11.1942.

Ettersom Filseth arbeidet nærme med de tsjekkiske flyktningene og reiste i flere omganger til Praha mellom 1938 og 1939 i regi av Nansenhjelpen, fikk hun «en sterk kjærlighet til tsjekkerne og deres land».¹⁷⁸ I Sverige var Filseth derfor opptatt av å følge opp de statsløse flyktningene hun tidligere hadde hjulpet til Norge ved å blant annet organisere arbeid og bo for dem. Familien Eisler var en av familiene Filseth ble kjent med fra sitt arbeid i Tsjekkoslovakia, og i Sverige jobbet hun for å hjelpe familien videre. I et forsøk på å skaffe arbeid til Herr Hugo Eisler skriver hun et brev til tsjekkeren Dr. Vlad Kučera i Stockholm og spør om han har mulighet til å hjelpe:

[...]av de 5 brödre som engang hadde en blomstrene forretning i Brünn er der nu kun Hugo og hans frue hvis skjebne man helt kjenner. [...] I dag har imidlertid ekteparret Eisler mottatt den forferdelige meddelelse fra England at deres barn Hans er avgått ved döden for et år siden, [...] Det eneste måte hvorpå man nu virkelig kan redde disse to verdifulle mennesker, er å skaffe dem inn i arbeid, og sammen med andre tsjekkere, og inngi dem troen på at de ennu har oppgaver, og at noen har bruk for dem.¹⁷⁹

Det er tydelig at Filseth bryr seg om de personene og familiene hun tidligere har hjulpet i Nansenhjelpen, og hun ordlegger seg også på en måte som skaper stor sympati for familien Eisler. Videre skriver hun at:

[...] Jeg vilde være Dem meget takknemlig om De fant anledning til å svare meg på mitt brev, og si meg om De mener at det finnes muligheter i den retning jeg har antydnet. Hvis ikke, vilde jeg gjerne vite om de har interesse av at herr ingeniör Eisler oppsökte Dem personlig i Stockholm og der forela Dem sine önsker? Jeg kunne i såfall skaffe ham den nödvändige tillatelse fra Socialstyrelsen.¹⁸⁰

Fra Dr. Vlad. Kučera får Filseth som svar at «Jeg takker Dem meget for Deres venlige brev [...] for Deres deltagelse, sympati og all den hjælp, De yder mine lannsmenn.»¹⁸¹ og forteller videre at han har kontaktet deres regjering i London og undersøkt om det finnes en stilling i de britiske myndighetene. I en rapport sendt fra Tove Filseth til Fru Andelius ved Socialstyrlsen et par måneder senere, skriver hun derimot at «Eisler Hugo med hustru Helene har utsikter til å få sig

---

¹⁷⁸ Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 1. Brev til Dr. Vlad. Kučera fra Tove Filseth. 3.1.1943.

¹⁷⁹ Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 1. Brev til Dr. Vlad. Kučera fra Tove Filseth. 3.1.1943.

¹⁸⁰ Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 1. Brev til Dr. Vlad. Kučera fra Tove Filseth. 3.1.1943.

¹⁸¹ Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 1. Brev til Tove Filseth fra Dr. Vlad. Kučera. 9.1.1943.

arbeide gjennom forbindelser i Göteborg.»¹⁸² og dersom han får godkjenning av Socialstyrelsen til å bosette seg i Göteborg blir «hans muligheter for å få sig arbeide der blir større.»¹⁸³ Svenske myndigheter var som nevnt negative mot å plassere flyktingene i de tre største byene, likevel forsøkte Filseth å overbevise Socialstyrelsen om å få plassert Herr og Fru Eisler i Göteborg for å forsterke deres muligheter til arbeid. Til tross for dette skrev Filseth i et annet brev at «Arbeidstillatelse i Stockholm skal De ikke tenke på, det er så å si utelukket å få».¹⁸⁴

I Tove Filseths forsøk på å skaffe arbeid til de statsløse flyktingene, opplevde hun nok at det var lettere å få godkjenning og arbeidstillatelse til visse yrker av Socialstyrelsen. Som tidligere påpekt ønsket svenske myndigheter, i tillegg til å plassere flyktingene i distriktene, at de skulle arbeide innenfor blant annet jordbruks – og skogsarbeid. Filseth skriver eksempelvis til Kamrer W. Frank ved Socialstyrelsen at flyktingen Ladislaus Porzholt er uten egne midler og trenger derfor en jobb. Videre skriver hun at han «er villig til å påta seg skogsarbeid, hvilket han sikker vil være vel skikket for, da han er kraftig og sterk og frisk, og dertil villig til å påta seg et hvilket som helst arbeid.»¹⁸⁵ Her viser Filseth at dersom flyktingene er åpne til «hvilket som helst» arbeid, kan de ofte regne med skogbruk. Den 11. mars 1943 sliter også Herr Elias Fein med å finne arbeid, og lever av støtten han får fra Socialstyrelsen i tillegg til egne midler. Likevel er ikke dette tilstrekkelig, og Filseth skriver i et brev til han at «Jeg håper De oppsøker Arbeidsformidlingen daglig og der får den hjelp De trenger for å kunne skaffe Dem arbeid. [...] Får De ikke noe annet arbeid så kan De ganske sikkert regne med landbruksarbeid fra og med 1. april, eller muligens tidligere.»¹⁸⁶ Det samme gjaldt Elias Fein, en statsløs flykting fra Norge, som også sto ovenfor vanskeligheter med å skaffe seg en jobb. Som et resultat av dette kontakter Filseth Stadens Arbetsförmedling i Stockholm på vegne av han, og skriver at «Det er ingenting i veien for at Elias Fein, i tilfellet det ikke finnes annet arbeide, kan arbeide som landbruksarbeider og jeg tör foreslå at et sådant arbeide i tilfellet anvises ham.»¹⁸⁷

---

¹⁸² Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 2. Rapport til Fru Andelius ved Socialstyrelsen fra Tove Filseth. 8.3.1943.

¹⁸³ Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 2. Rapport til Fru Andelius ved Socialstyrelsen fra Tove Filseth. 8.3.1943.

¹⁸⁴ Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 1 Brev til Hertha Flanter. 31.12.1942.

¹⁸⁵ Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 2. Rapport til Kamrer W. Frank ved Socialstyrelsen fra Tove Filseth.

¹⁸⁶ Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 1. Brev til Herr Elias Fein fra Tove Filseth. 11.3.1943.

¹⁸⁷ Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 2. Brev til Herr sekretär Staaf ved Stadens Arbetsförmedling fra Tove Filseth. 15.3.1943.

Dette tydeliggjør at dersom mennene var sterke og friske kunne de i de fleste tilfeller basere seg på å få arbeid og dermed arbeidstillatelse dersom det gjaldt skog – og landbruk.

For kvinnelige flyktninger var det andre yrker som gjaldt, og i følge Filseth var det «meget stor rift om hushjelp i Sverige»,¹⁸⁸ og denne høye etterspørselen førte til at mange av disse kvinnene fikk tildelt denne jobben. For mange av de statsløse flyktningene var det en mangel på arbeidsmuligheter, noe som ofte resulterte i at flyktningene ikke fikk jobbe innenfor det feltet de selv ønsket eller hadde erfaring og kompetanse innenfor. Mor og datter Berta og Rebekka Levin sto ovenfor vanskelighetene med å skaffe seg arbeid, og Filseth forsøkte, til den grad hun kunne, å hjelpe dem. I en oversikt over de statsløse flyktningene fra Norge skriver hun til Herr Sekretär Staaf i Arbetsförmedlingen at «Fru Levin er en meget dyktig sömmerske, og har värt ansatt i konfeksjonsfabrik tidligere. Både hun og datteren er imidlertid villig til å ta husposter, hvis det ikke skulle finnes noen annen utvei.»¹⁸⁹ Et annet eksempel på at denne jobben var eneste utvei for flere av de kvinnelige flyktningene er et brev til Socialstyrelsen den 7. januar 1942 angående familien Goldstein som ønsker opphold i Stockholm: «Fru Goldstein mener at hun, hvis det er nödvendig, kan påta sig arbeide, og jeg har gjort henne opmerksom på at det er eneste arbeide hun kunne få arbeidstillatelse til, å påta sig, er dags-husposter.»¹⁹⁰ Det er tydelig at hushjelp og husposter var i flere tilfeller den eneste måten statsløse kvinner i Sverige fikk arbeid, og i en rapport fra 6. desember 1942 skriver Filseth at av fire kvinnelige flyktninger som ble skaffet arbeid, ble én av dem tildelt jobben som barnehagelærer, hvorav de tre siste fikk hushjelp-arbeid.¹⁹¹

Selv om mange av de statsløse flyktningene lyktes i å skaffe seg arbeid, var det en spesiell gruppe som var vanskeligere å finne jobber til, nemlig «de intellektuelle». Tove Filseth skriver et brev til Professor Gunnar Dahlberg den 15. februar 1943, og forklarer at Socialstyrelsen planlegger å legge ned flyktningleiren i Alingsås innen 1. mars, under en måned senere. Med dette oppstår problemet om å få plassert alle flyktningene som oppholder seg i leiren i arbeid, og hun skriver dermed på vegne av «de intellektuelle statslöse flyktninger som er kommet over i den siste tid fra Norge»,¹⁹² at «De fleste flyktninger er plassert i arbeidslivet

---

¹⁸⁸ Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 1 Brev til Fru Gretel Rosenberg fra Tove Filseth. 19.3.1943.

¹⁸⁹ Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 2. Brev til Herr sekretär Staaf ved Stadens Arbetsförmedling fra Tove Filseth. 28.1.1943.

¹⁹⁰ Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 2. Brev til Kamrer W. Frank ved Socialstyrelsen. 7.1.1942.

¹⁹¹ Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 2. Rapport til Kamrer W. Frank ved Socialstyrelsen fra Tove Filseth. 6.12.1942.

¹⁹² Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 1 Brev til Herr Professor Gunnar Dahlberg fra Tove Filseth. 15.2.1943.

og ellers, men en gruppe som alltid er vanskelige å plassere er igjen, nemlig de intellektuelle som dessverre alltid er de som er vanskeligst stillet i emigrasjon.».¹⁹³ En grunn til dette kan være de begrensede arbeidsmulighetene i Sverige og at landet allerede hadde høy arbeidsledighet. I tillegg var det som tidligere påpekt vanskelig å finne ledig arbeid som passet flyktingenes ferdigheter og kvalifikasjoner. Til tross for dette, kan det også tenkes at dette skyldes at det var et stigma knyttet til å ansette jøder under denne perioden. Mange var skeptiske til «de intellektuelle» jødene, da de lettere kunne bli sett på som en økonomisk trussel på bakgrunn av deres kunnskaper og ferdigheter. Ettersom en sentral del av antisemittismen baserte seg på konspirasjonsteorier om at jødene ønsket å oppnå global dominans og blant annet ta over finansmarkedet, kan dette være en mulig årsak for hvorfor «intellektuelle» jøder ikke var ønskelige i arbeidsmarkedet i Sverige.¹⁹⁴

Dersom man studerer den svenske innvandringspolitikken, er det tydelig at svenske myndigheter ikke ønsket at jødene skulle bli værende i Sverige etter krigens slutt, ved å blant annet gi dem midlertidig oppholdstillatelse eller midlertidig arbeid. Socialstyrelsen hadde en rekke ulike kriterier til flyktingenes arbeidsmuligheter, og det er sannsynlig at denne bekymringen kan ha vært en påvirkende faktor i hvorvidt flyktingene fikk arbeidstillatelse. Den 9. februar 1943 søker flyktingen Hans Leiser om tillatelse til å åpne en skjortefabrikk i Gøteborg etter å ha drevet et skjorteatelier i fire år i Oslo.¹⁹⁵ Han ber Tove Filseth om å anbefale søknaden hans til Socialstyrelsen, og får svar fra henne den 18. februar:

Jeg beklager imidlertid å måtte meddele Dem at Socialstyrelsen har avslått Deres søknad om opprettelse av et skjorteatelier, med den begrunnelse at de ikke tillater utlendinger å starte nye foretagender. I tilfelle av De igjen søker, må søknaden legges helt anderledes an, således at det fremgår at De arbeider sammen med et allerede bestående svensk firma.¹⁹⁶

En mulig årsak til at utlendinger ikke fikk tillatelse til å etablere egne virksomheter i Sverige, kan ha vært knyttet til denne frykten for at flyktingene ville slå seg ned permanent. Ved å gi dem muligheten til å starte og drive egne bedrifter, blir sannsynligheten for at de ville ha ønsket å bli boende i landet større. Dersom flyktingene arbeider for svenske bedrifter kan det også tenkes at de ikke blir like knyttet til arbeidsplassen og ikke får den samme følelsen av tilhørighet

---

¹⁹³ Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 1 Brev til Herr Professor Gunnar Dahlberg fra Tove Filseth. 15.2.1943.

¹⁹⁴ Browning, «Hitler, Antisemitism», 81.

¹⁹⁵ Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 1. Søknad til Kungl. Socialstyrelse fra Hans Leiser. 9.2.1943

¹⁹⁶ Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 1. Brev til Herr Hans Leiser fra Tove Filseth. 18.2.1943.

og eierskap. Et alternativt synspunkt kan basere seg på den antisemittiske tankemåten og troen på at jødene ønsket å ta over økonomien og arbeidsmarkedet. Dersom jødene arbeidet for svenske firmaer, ville risikoen for at de skulle lykkes med dette bli mindre sannsynlig.

Både norske og svenske myndigheter var opptatt av å tilegne seg informasjon om hvorvidt de statsløse flyktingene i Sverige ønsket å returnere til Norge etter krigen. I et brev til den Norske Legasjon i Stockholm skriver Tove Filseth den 26. februar 1943, at hun vil på vegne av dem «nevne for samtlige flyktinger her i Alingsås, at de i egen interesse alle insender en erklæring til Legasjonen, om hvorvidt de ønsker å vende tilbake til Norge etter krigens opphør. Jeg vil sørge for at hver enkelt insender en erklæring.»¹⁹⁷ En slik erklæring sender dr. Fritz Philipp i et telegram til Tove Filseth den 2 mars 1943, i forbindelse med at hun skal forsøke å hjelpe han få sin forlovede til Sverige: «=VÄR SÅ SNILD SKRIV AT JEG AKTER Å GÅ TILBAKE TIL NORGE EFTER KRIGEN STOP DET ER VIKTIG STOP= PHILLIP».¹⁹⁸ Fritz Philipp er en av flyktingene som kom til Norge sammen med sin datter via Nansenhjelpen i 1939, og den 25. februar 1943 sender han et brev til Utenriksdepartementet i Stockholm og ber om innreise – og oppholdstillatelse til sin forlovede frøken Ilona Kaufmann. Siden 1939 har han hatt kontakt med Tove Filseth, og han bruker derfor henne som referanse i sitt brev.¹⁹⁹ Filseth forsøker å hjelpe Phillip ved å sende en anbefaling om at hans sak fremmes til Utenriksdepartementet den 4. mars. Hun skriver at «Jeg har gjennom mitt arbeide som sekretär i Nansenhjelpen i Norge fulgt Dr. Philipp i hans emigrasjon, både i Tsjekkoslovakia, i Norge og nu sist her i Sverige, og har også hatt anledning til å følge med de vanskeligheter han har hatt å kjempe med.»²⁰⁰ hun skriver også at «Jeg kan fullt ut anbefale dr. Philipp som en pliktoppfyllende og igjennem hederlig mann. Jeg har også ganske godt kjennskap til frk. Kaufmann og har ingen betenkeligheter ved å anbefale at hun gis innreisetillatelse til Sverige.»²⁰¹ Til slutt forteller Filseth også om innholdet i telegrammet fra Philipp: «Når krigen er engang slutt, er det dr. Philipps mening å vende tilbake til Norge hvor hans stilling står åpen for ham».²⁰² Det er tydelig at denne informasjonen var vesentlig å opplyse om, og en grunn til

---

¹⁹⁷ Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 2. Brev til Kgl. Norske Legasjon fra Tove Filseth. 26.1.1943.

¹⁹⁸ Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 1. Telegram til Tove Filseth fra Philipp. 2.3.1943.

¹⁹⁹ Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 1. Brev til Kungl. Utenriksdepartementet fra Fritz Philipp. 25.2.1943.

²⁰⁰ Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 1. Brev til Kungl. Utenriksdepartementet fra Tove Filseth. 4.3.1943

²⁰¹ Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 1. Brev til Kungl. Utenriksdepartementet fra Tove Filseth. 4.3.1943

²⁰² Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 1. Brev til Kungl. Utenriksdepartementet fra Tove Filseth. 4.3.1943

dette kan være at det da ble lettere for svenske myndigheter å godta søknaden om oppholdstillatelse for hans forlovede. Ettersom svenske myndigheter var skeptiske til statsløse flyktninger, og ville unngå at de forble i landet, er det tenkelig at denne informasjonen forsikrer myndighetene om at dette ikke vil bli et utfall.

Dersom man studerer Filseths brev hvor hun representerer flyktningene overfor de svenske myndighetene, er det tydelig at hun bruker ulike metoder for å overbevise dem om å hjelpe. Et eksempel på dette er hennes brev til Utenriksdepartementet på vegne av Philipp hvor hun understreker at både Dr. Philipp og Frøken Kaufmann er gode mennesker som *hun* kan anbefale. Her bruker hun sin kredibilitet i sin rolle med flyktningarbeid ved å gå god for flyktningene og bekrefte at de er pålitelige mennesker. Ettersom mange var skeptiske til jøder på denne tiden, kan det tenkes at Filseth ordla seg på denne måten for å overbevise myndighetene. Dette kan man finne flere eksempler på i hennes korrespondanse, eksempelvis skriver hun om ekteparet Rosenberg i et brev til Frøken Viveka Nyman som tilbyr flyktninger en måneds hvile i Gøteborg, at «Herr og fru Rosenberg er meget sympathiske og elskverdige mennesker som jeg tror De vil komme til å like meget godt. De har en datter på 12/13 år, en meget veloppdragen og inntagende pike».²⁰³ I et brev til Socialstyrelsen den 15. mars 1943 fra Tove Filseth, er det tydelig at hun forsøker å overbevise Socialstyrelsen om å gi et engangsbidrag til flyktingen Peter Jacobi ved å vise til tillit til han: «Peter Jacobi er en utmerket arbeidssom og dyktig mann, som jeg trygt kan anbefale».²⁰⁴ I et annet brev til Socialstyrelsen, forsøker hun på samme vis å overbevise dem om å hjelpe den statsløse flyktingen Lissa Hartmann ved å garantere for henne: «[...] jeg tör anbefale at söknaden innvilges. Jeg kjenner frk. Hartmann personlig og kan tilföie at hun har et särdeles behagelig og rolig väsen».²⁰⁵ På denne måten bidro Filseth til å skape et godt bilde av flyktningene basert på sin anseelse, i tillegg til å spille på empati og medfølelse. En annen observasjon verdt å merke seg er at Tove Filseth sjeldent nevner flyktingenes «rase» eller religion og hvorvidt de er jøder eller ikke. Hun fokuserer på flyktingenes menneskelige kvaliteter i sine brev til de

---

²⁰³ Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 1. Brev til Frk. Viveka Nyman fra Tove Filseth. 8.3.1943.

²⁰⁴ Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 2. Brev til Kungl. Socialstyrelsen fra Tove Filseth. 15.3.1943.

²⁰⁵ Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 2. Brev til Kungl. Socialstyrelsen fra Tove Filseth. 8.12.1942.

svenske myndighetene: «En usedvanlig kvalifisert mann»,²⁰⁶ «En meget dyktig sömmerske»,²⁰⁷ og «Hun er et dyktig og arbeidsomt menneske»,²⁰⁸ er eksempler på dette.

De statsløse flyktingene fra Norge, hvorav mesteparten var jøder, mottok en dårligere behandling av svenske myndigheter, og hadde færre rettigheter enn de norske statsborgerne. For Den Amerikanske Legasjon skriver Filseth i 1944 om statsløse flyktingers stilling i Sverige, og understreker hvordan de blir behandlet ulikt fra andre flyktinger:

Ifølge de nye lover som kom hösten 1943 kan danske og norske flyktinger anta ethvilketsomhelst arbeid uten arbeidstillatelse. Denne bestemmelse gjelder ikke for de statslöse. De må i hvert enkelt tilfelde söke arbeidstillatelse gjennom Socialstyrelsen, og denne kan i mange tilfeller ta meget lang tid å oppnä, og stöter ofte på vanskeligheter.²⁰⁹

Til tross for at disse «nye lover» ikke ble innført før hösten 1943, er det innlysende at norske statsborgere fikk en bedre behandling selv før disse lovene ble innført. I et brev sendt til Den Norske Legasjon i Stockholm den 31. desember 1942, skriver Filseth på vegne av Elisabeth Bondy som önsker norsk statsborgerskap at «Jeg tör på det innstendigste anmode om at fru Bondy får tilbake sitt norske statsborgerskap, og inntil så skjer at hun kan tildeles et norsk legitimasjonsbevis, da det ellers byr på vanskeligheter for henne å skaffe seg et arbeide.»²¹⁰ Dette underbygger påstanden om at norske statsborger ga bedre muligheter for å tilegne seg arbeid, og hadde da en favör hos svenske myndigheter. Det fremgår også tydelig at Tove Filseth, som selv er en flykting og norsk statsborger, blir betraktet annerledes og har flere fordeler enn de statsløse flyktingene. Hennes anbefalinger og uttalelser har en høy grad av tillit hos svenske myndigheter, og dette indikerer en forskjell i Filseth sin posisjon og status som flykting. Med andre ord har hun en spesiell kredibilitet til å anbefale og stå til ansvar for de jødiske statsløse flyktingene, som basert på dette ble ansett som mindreverdige.

---

²⁰⁶ Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 2. Brev til Herr Sekretär Staaf ved Arbetsförmedlingen fra Tove Filseth. 3.1.1943.

²⁰⁷ Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 2. Brev til Herr Sekretär Staaf ved Arbetsförmedlingen fra Tove Filseth. 28.1.1943.

²⁰⁸ Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 2. Brev til Kungl. Socialstyrelsen fra Tove Filseth. 29.12.1942.

²⁰⁹ Riksarkivet Oslo, Pa 1662 – Tove Filseth Tau. F- Etterlatte papirer. F – 0001. «P.M. De statslöses stilling i Sverige.» 25.2.1944.

²¹⁰ Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 2. Brev til Kgl. Norsk Legasjon fra Tove Filseth. 31.12.1942.

3.4 Konklusjon

Innvandringspolitikken under andre verdenskrig i Sverige var, i likhet med i Norge, preget av antisemittisme, fremmedfrykt og en redsel for en «invasjon» av jøder. Til tross for dette kan man se en endring i politikken etter at norske og danske jøder ble tvunget på flukt, og spesielt i 1943 da jødeaksjonen ble satt i gang i Danmark. Likevel satt fremmedfrykten sine spor i behandlingen av flyktningene og spesielt de jødiske og statsløse. Historikere har tidligere pekt på at det ikke er dokumentert noen tilfeller der de norske jødiske flyktningene ble behandlet dårligere sammenlignet med de ikke-jødiske norske flyktningene. Likevel kan det virke diskriminerende å klassifisere dem som «jøder» i stedet for «nordmenn», og det er derfor tenkelig at de ble behandlet dårligere. Etter at Filseth flyktet til Sverige høsten 1942 begynte hun å arbeide for Den Norske Legasjon og Socialstyrelsen. Allerede da fikk hun flere muligheter enn de statsløse flyktningene, som for det meste måtte belage seg på arbeid utenfor deres kompetanse og erfaring. Dette gjaldt ofte skog – og landbruksarbeid eller husposter. Filseth bruker imidlertid sin posisjon og tillit hos svenske myndigheter til å anbefale deres søknader, og hun forsøkte å overbevise og argumentere for å få Socialstyrelsen og andre myndigheter til å hjelpe de flyktningene som ble ansett som mindreverdige. En gruppe som det var spesielt vanskelig å arrangere arbeid til var «de intellektuelle» flyktningene, som på grunn av deres kunnskaper og ferdigheter kunne de bli oppfattet som en potensiell økonomisk trussel. På bakgrunn av dette kan det hevdes at innvandringspolitikken var preget av en viss skepsis mot jødiske flyktninger. Det er derfor mulig at Filseth tok dette i betraktning i sitt hjelpearbeid med flyktningene, og ordla seg på en bestemt måte i brevene sine for å fremme de gode kvalitetene til disse menneskene, og for å klare å overbevise svenske myndigheter om å hjelpe.

Konklusjon

Denne oppgaven har hatt som formål å sette søkelyset på den kvinnelige aktøren, Tove Filseth, og bruke hennes erfaringer og opplevelser til å utvikle vår forståelse av flyktningspolitikken som ble ført under andre verdenskrig i Norge og Sverige. Hovedpoenget med å bruke en kvinnelig aktør har vært å belyse neglisjerte fortellinger og sette det opp mot den tradisjonelle fremstillingen av historieskrivingen rundt temaet. Oppgaven har derfor brukt perspektivet «historie fra hverdagen» eller «Alltagsgeschichte», som er en form for mikrohistorie for å undersøke vanlige menneskers opplevelser og vise sammenhengen med de omfattende sosiale og politiske endringene som finner sted i samfunnet. Oppgaven tar for seg både det institusjonelle og statlige perspektivet på flyktningspolitikken, i tillegg til å fokusere på hjelpeorganisasjoner, enkelte flyktningsgrupper og individuelle jødiske flyktninger, som er med på å gi et mer detaljert innsideperspektiv på flyktningspolitikken. Ettersom «flyktninger» ofte blir fremstilt som en navnløs passiv masse, har jeg i denne oppgaven forsøkt å legge vekt på disse menneskenes historie vise at de er aktive historiske «subjekter». Dette blir mest tydeliggjort etter at Tove Filseth selv er flyktning i Sverige, hvor det er tydelig at hun tar kontrollen over sin egen situasjon og fortsatt har handlekraft, selv som «flyktning». På grunn av sin kunnskap og erfaring, har hun opparbeidet seg kredibilitet som ikke virker å ha blitt svekket etter at hun ankom Sverige. Hun klarer derfor å fortsette sitt arbeid og overbevise svenske myndigheter å hjelpe statsløse flyktninger.

Både Norge og Sverige førte en innvandringspolitikk som var både restriktiv og preget av antisemittisme og fremmedfrykt. Dette kan man se blant annet i form av forskjellsbehandlingen mellom «politiske» flyktninger og jødiske flyktninger, hvorav de jødiske flyktninger ikke fikk den samme hjelpen eller støtten fra myndighetene og andre hjelpeorganisasjoner. I lys av dette fantes det få organisasjoner som hjalp jødene fra Europa som sto ovenfor grove brudd på menneskerettigheter, forfølgelse og hat. I Norge ble Nansenhjelpen imidlertid en av de organisasjonene som tok jødenes side og forsøkte å jobbe rundt de strenge innvandringslovene. De lyktes med å overtale myndighetene om å slippe inn visse kvoter med jødiske flyktninger, så lenge de ikke lå Norge økonomisk til byrde. Nansenhjelpen tilrettela for pengeinnsamlinger slik at de kunne stå til ansvar for flyktingenes utgifter. Deres sekretær, Tove Filseth, var en av de viktigste aktørene i flyktningsarbeidet

Nansenhjelpen bidro med i Europa, og reiste i flere omganger til Østerrike og Tsjekkoslovakia i årene mellom 1938 og 1939. Hun fikk blant annet ansvaret for å opprette et flyktningkontor i Praha, i tillegg til å plukke ut flyktninger som skulle få oppholdstillatelse i Norge. Utvelgelsen av flyktninger gjorde hun sammen med sjefen for Centralpasskontoret i Norge, Ragnar Konstad, som ønsket å begrense innvandringen til Norge. Etter hvert som situasjonen forverret seg i Europa, og Praha blir okkupert av Nazi-Tyskland, ble det vanskeligere for Filseth og Nansenhjelpen å hjelpe jødene ut av landet, og de må trekke hjemover.

I Norge opprettholder Tove Filseth kontakten med de tsjekkiske flyktningene hun har hjulpet, og hun fungerer som en slags kontaktperson for dem. Etter at jødeaksjonene trer i kraft i oktober og november 1942, blir Filseth sammen med de gjenværende jødene tvunget på flukt til Sverige. Gjennom sitt arbeid i Nansenhjelpen fikk Filseth erfaring med å snakke med innflytelsesrike personer, og skaffe seg viktige kontakter. Etersom hun arbeidet nærmere med Ragnar Konstad, er det naturlig å tenke seg at hun ble vant til å måtte overbevise de som var skeptiske og ønsket å minske innvandringen av jøder. Filseth sine metoder gikk blant annet ut på å spille på empati, og vite hvordan hun måtte ordlegge seg når hun diskuterte hjelpearbeid til jødene. I Sverige blir denne kunnskapen særdeles nyttig, for her begynner hun å jobbe for Den Norske Legasjon og får oppgaver for den svenske Socialstyrelsen. Arbeidet går ut på å organisere arbeid og bo for de statsløse flyktningene som nå oppholdte seg i Sverige. Filseth argumenterer til Socialstyrelsen at hun burde være den personen flyktningene forholder seg til på daglig basis, da hun kan gi dem den spesielle behandlingen som er nødvendig. Hun tilegner seg også gode og viktige kontakter i Sverige som har mulighet til å hjelpe henne med oppfølgingen av de statsløse flyktningene. Her viser Filseth at hun har god kjennskap til hva flyktningarbeid innebærer, og at hun er riktig person for dette.

Svenske myndigheter førte en restriktiv innvandringspolitikk som utviklet seg til å bli mer åpen ettersom jødene fra de nordiske landene var tvunget til å flykte. Likevel er det naturlig at de antisemittiske holdningene i landet preget behandlingen av de statsløse flyktningene. Historikere har likevel pekt på at det ikke finnes noen dokumenterte bevis på at jødiske norske statsborgere ble behandlet dårligere enn de ikke-jødiske flyktningene, noe jeg imidlertid er uenig i. Dersom historikere først og fremst fokuserer på myndighetenes handlinger og bruker dokumenter fra deres egne arkiver, er det en risiko for at historikerens synspunkt bli påvirket av myndighetenes perspektiv. Selv om det ikke er noen dokumentert bevis på at jødiske norske statsborgere ble behandlet dårligere, kan det tenkes at svenske myndigheter hadde et annet syn på dem da de ble klassifisert som «jøder» i stedet for «nordmenn». Videre kan man ved å bruke Tove Filseths korrespondanse og hennes arkiv som kilde, se at hun som ikke-jødisk flyktning

ble godt behandlet av de svenske myndighetene, og de hadde stor tiltro til henne, noe de ikke hadde til de statsløse jødiske flyktingene. Tove Filseths erfaringer med flyktingarbeid bidrar derfor til å utvikle vår forståelse av flyktingpolitikken i Norge og i Sverige, ved å vise til eksempler på flyktinger som ikke ble behandlet riktig med mindre de var norske statsborgere.

Til tross for at Tove Filseth selv var flykting, var hun fortsatt i en posisjon hvor hun kunne påvirke Socialstyrelsen sine avgjørelser ved å anbefale visse søknader, og uttrykke positive synspunkter om flyktinger som hadde behov for ulike typer hjelp. Det er derfor tydelig at hennes situasjon som flykting ikke påvirket hennes handlekraft eller posisjon og status. Dette underbygger også min påstand om at ikke-jødiske, og spesielt norske flyktinger ble behandlet bedre og var i svenske myndigheters favør. De statsløse flyktingene hadde større vanskeligheter med å skaffe seg et arbeid som ikke innebar hushjelp eller skog – og landbruk, de fikk ikke etablere nye virksomheter, og de måtte holde seg unna de store byene. Alt i alt var det altså en kombinasjon av praktiske, økonomiske og sosiale faktorer som gjorde det vanskeligere for de jødiske statsløse flyktingene enn de ikke-jødiske flyktingene, slik som Filseth selv.

Spesielt de «intellektuelle» jødiske flyktingene fikk kjenne på motstand og vanskeligheter ved å skaffe seg arbeid. På grunn av deres kompetanse og ferdigheter kunne de bli betraktet som en mulig økonomisk risiko, som tydeliggjør holdningene svenske myndigheter hadde ovenfor jødene og frykten for at de skulle bosette seg, eller ta over økonomien og arbeidsmarkedet. Det er derfor sannsynlig at Filseth tok dette i betraktning i sitt hjelpearbeid med flyktingene. I tillegg til å spille på empati og medfølelse, gikk hennes strategier for å overbevise svenske myndigheter ut på å blant annet skygge unna det faktumet at de fleste av de statsløse flyktingene var jøder. Hun unnlater å nevne deres religion eller «rase» så langt det lar seg gjøre, og fokuserer for det meste på de menneskelige kvalitetene disse personene har. I brevene hun sender på vegne av disse personene, understreker hun at de er gode mennesker som har opplevd mye vondt, at hun har kjent dem lenge, og at de er troverdige. Tove Filseth var med andre ord en viktig kvinne og aktør i arbeidet med å hjelpe de jødiske flyktingene til trygghet. Hun viste empati og medfølelse for dem, og jobbet iherdig med å bruke sin status og rolle til å tale deres sak for å overbevise de skeptiske myndighetene om å hjelpe.

Bibliografi

Bøker:

- Andersson, Lars M., Karin Kvist Geverts. *En problematisk relation? : Flyktingpolitik och judiska flyktingar i Sverige 1920-1950*. Uppsala: Uppsala Universitet, Historiska Institutionen, 2008.
- Andersson, Lars M., Karin Kvist Geverts. «Innledning». I *En problematisk relation? : Flyktingpolitik och judiska flyktingar i Sverige 1920-1950*, redigert av Lars M. Andersson og Karin Kvist Geverts, 7-28. Uppsala: Uppsala Universitet, Historiska Institutionen, 2008.
- Andersson, Lena. «En innerlig bön att min ansökan måtte bifallas så snart det sig göra låter : Socialstyrelsens utlänningsbyrås attityder och agerande gentemot judiska flyktingar 1938-1939». I *En problematisk relation? : Flyktingpolitik och judiska flyktingar i Sverige 1920-1950*, redigert av Lars M. Andersson og Karin Kvist Geverts, 95-117. Uppsala: Uppsala Universitet, Historiska Institutionen, 2008.
- Blom, Ida, Sølvi Sogner. *Med kjønnsperspektiv på norsk Historie : Fra vikingtid til 2000årsskiftet*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag, 1999.
- Bruland, Bjarte. *Holocaust I Norge : Registrering deportasjon tilintetgjørelse*. Oslo: Dreyers Forl, 2017.
- Corell, Synne. *Likvidasjonen : Historien om holocaust i Norge og jakten på jødernes eiendom*. Oslo: Gyldendal, 2021.
- Corell, Synne. «Med minoritetsperspektiv på kvinnehistorien». I *Myndighet og medborgerskap. Festskrift til Gro Hagemann på 70-årsdagen 3. september 2015*, redigert av Kari H. Nordberg, Hege Roll-Hansen, Erling Sandmo og Hilde Sandvik.
- Corell, Synne. *Krigens ettertid : okkupasjonshistorien i norske historiebøker*. Universitetet i Oslo, 2009.
- Dahl, Hans Fredrik, Guri Hjeltnes, Berit Nøkleby, Nils Johan Ringdal, Øystein Sørensen. *Norsk Krigsleksikon 1940-45*. Oslo: Cappelen, 1995.
- Frohnert, Pär. «De behöva en fast hand över sig» Missionsförbundet, Israelsmissionen och de judiska flyktingarna 1939-1945 ". I *En problematisk relation? : Flyktingpolitik och judiska flyktingar i Sverige 1920-1950*, redigert av Lars M. Andersson og Karin Kvist Geverts, 227-248. Uppsala: Uppsala Universitet, Historiska Institutionen, 2008.

- Geverts, Karin Kvist. *Ett främmande element i nationen : Svensk flyktingpolitik och de judiska flyktingarna 1938–1944*. PhD.-avhandling. Uppsala University, 2008.
- Grimnes, Ole Kristian. *Norge under andre verdenskrig 1939-1945*, Oslo: Aschehoug, 2018.
- Grünfeld, Nina F, Espen Holm. *Ninas barn. Fortellingen om det jødiske barnehjemmet i Oslo*. Oslo: Kagge forlag, 2015.
- Hatledal, Kristin. *Kvinnekamp : historia om norske motstandskvinner*. Oslo: Samlaget, 2011.
- Heiret, Jan, Teemu Ryymin, Svein Atle Skålevåg. *Fortalt fortid : Norsk historieskriving etter 1970*. Oslo: Pax, 2013.
- Hjeltnes, Guri. *Hverdagsliv*, Bind 5 av *Norge i krig*, redigert av Magne Skodvin. Oslo: Aschehoug, 1986.
- Johansen, Per Ole. *Oss selv nærmest : Norge og jødene 1914-1943*. Oslo: Gyldendal norsk forlag, 1984.
- Jonassen, Mari. *Alt hva mødrene har kjempet : kvinner i motstand 1940-45*. Oslo: Aschehoug, 2011.
- Jonassen, Mari. *Norske kvinner i krig 1939-1945*. Oslo: Aschehoug, 2020. E-bok.
- Kraglund, Ivar, Arnfinn Moland. *Hjemmefront*, Bind 6 av *Norge i krig*, redigert av Magne Skodvin. Oslo: Aschehoug, 1987.
- Lindgaard, Bo. *Landsmenn : Redningen av de danske jødene i oktober*. Oversatt av Morten Gaustad. Oslo: Forlaget Press, 2013.
- Lorenz, Einhart. «Den antifascistiske emigrasjon til Norge.» *Arbeiderhistorie*. 1987. https://www.arbark.no/eldok/Arbeiderhistorie1987_4.pdf
- Lund, Sigrid Helliesen. *Alltid underveis*. Oslo: Tiden, 1981.
- Magnússon, Sigurður Gylfi & István M. Szijártó. *What is Microhistory? : Theory and practice*. Abingdon: Routledge, 2013.
- Maza, Sarah. *Thinking About History*. Chicago: The University of Chicago Press, 2017.
- Mendelsohn, Oskar. *Jødene i Norge : historien om en minoritet*. Oslo: Universitetsforlaget, 1992.
- Michelet, Marte. *Den største forbrytelsen. Ofre og gjerningsmenn i det norske holocaust*. Oslo: Gyldendal, 2014.
- Nansen, Odd. *Langs veien : Opplevelser møter og samtaler*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1970.
- Niemi, Einar, Jan Eivind Myhre og Knut Kjeldstadli. *I nasjonalstatens tid 1814-1940*, bind 2 av *Norsk innvandringshistorie*. Oslo: Pax forlag, 2003. Oslo: Novus forlag, 2015.

- Pryser, Tore. «Holocaust i innlandsregionen» i *På siden av rettsoppgjøret*, redigert av Per Ole Johansen, 93-129. Oslo: Unipub forlag, 2006.
- Pryser, Tore. *Jødeaksjonen - og nye gråsoner : Hemmelige tjenester under andre verdenskrig*. Rånåsfoss: Svein Sandnes bokforlag, 2019.
- Rudberg, Pontus. «Restriktivitet eller generositet? Flyktingverksamheten inom Stockholms mosaiska församling och hjälpkommittén för Tysklands judar 1938-1940». I *En problematisk relation? : Flyktingpolitik och judiska flyktingar i Sverige 1920-1950*, redigert av Lars M. Andersson og Karin Kvist Geverts, 209-226. Uppsala: Uppsala Universitet, Historiska Institutionen, 2008.
- Skjønberg, Harald. «Norsk politikk overfor jødiske flyktinger, 1933 — 1940.» *Arbeiderhistorie*. 1987. https://www.arbark.no/eldok/Arbeiderhistorie1987_5.pdf
- Slaatto, Anine Wollebæk. «Tove Filseth» i bind 1 av *Lillehammer-Profilen : Artikkelsamling*, 105-109. Lillehammer: Mesna-Trykk, 1976.
- Ulstein, Ragnar. *Jødar på flukt*. Oslo: Det norske samlaget, 2006.
- Ulstein, Ragnar. *Svensktrafikken: I : Flyktingar til Sverige 1940-43*. Oslo: Det norske samlaget, 1974.
- Vesaas, Hilde. *Nansenhjelpens modige kvinner : Med nestekjærlighet som våpen i kampen for jødiske flyktinger*. Oslo: Kagge Forlag, 2023. E-bok.
- Wormdal, Celine. *Kvinner i krig : gløtt inn i en forsømt samtidshistorie*. Oslo: Aschehoug, 1979.

Tidsskrifter:

- Browning, Christopher R. «Hitler, Antisemitism, and the Final Solution.» *Antisemitism Studies* 7, no. 1 (2023): 80-99. <https://www.muse.jhu.edu/article/885993>.
- Brustad, Jan Alexander S., Ewa Mork. «Nansenhjelpen og jødiske barneflyktinger». *Tobias* 26, (2015): 84-89. https://www.oslo.kommune.no/OBA/tobias/tobiasartikler/pdf_arkiv/tobias2015.pdf
- Crew, David F. «*Alltaggeschichte: A New Social History 'From Below'?*» *Central European History* 22, no. 3-4 (1989): 394–407. doi:10.1017/S0008938900020550.
- Halldórsdóttir, Erla Hulda. «Fragments of Lives—The Use of Private Letters in Historical Research». *Nordic Journal of Women's Studies* 15, No. 1 (April 2007): 35–49

- Levin, Irene. «Barn På Flukt – 26. November 1942». *Barn – forskning om barn og barndom i Norden* 24, no. 2. (April 2006): 79-91. <https://doi.org/10.5324/barn.v24i2.4402>.
- Tureby, Malin Thor. “Den Judiska Kvinnoklubben (JKK) Och De Judiska Flyktingarna under 1930- Och 1940-Talen”. *Nordisk judaistik/Scandinavian Jewish Studies* 30, No. 2 (2019.): 3-26. <https://doi.org/10.30752/nj.75673>.
- Tureby, Malin Thor. «Flyktingar och hjälpverksamhet i arkiv och historieskrivning.» *Skrifter med historiska perspektiv: Människor, mening och motstånd : En vänbok till professor Mats Greiff* 24, (2020): 277–304. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:mau:diva-37723>
- Tureby, Malin Thor. “Svenska Judars berättelser Om Flyktingar, överlevande Och hjälpverksamheter under Och Efter Förintelsen”. *Nordisk judaistik/Scandinavian Jewish Studies* 31, No. 2 (2020): 60-84. <https://doi.org/10.30752/nj.90024>.

Arkiv:

Riksarkivet Oslo, Pa 1662 – Tove Filseth Tau. F- Etterlatte papirer. F – 0001.

Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare
Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 1.

Riksarkivet Stockholm, Socialstyrelsen, Avdelningen för utlänningsförläggningar, Sekreterare
Tove Filseths korrespondens 1942-1943. Ö I : 2.